

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний №

Кваліфікаційна робота
ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ ЄПИСКОПА БЕЙЛИ БЕРТОКА НА ОСНОВІ
ПРЕСИ ТОГО ЧАСУ

БАЛЛА ТЮНДЕ ЗОЛТАНІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: 014 «Середня освіта (Історія)»

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Браун Л. Л.

д.ф.і., в.о. доцент

Завідувач кафедру

Чотарі Ю. Ю.

к. і. н, в. о. доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 201_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота

**ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ ЄПИСКОПА БЕЙЛИ БЕРТОКА НА ОСНОВІ
ПРЕСИ ТОГО ЧАСУ**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконав: студентка IV-го курсу

Балла Тюдде Зотанівна

Освітня програма: 014 «Середня
освіта (Історія)»

Науковий керівник: **Браун Л. Л.**

д. ф. і., в.о. доцент

Рецензент: **Чотарі Ю. Ю.**

к. і. н., в. о. доцент

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Történelem és Társadalomtudományi Tanszék

BERTÓK BÉLA PÜSPÖK ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

A KORABELI SAJTÓ TÜKRÉBEN Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Balla Tünde

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 014 «Történelem»

Témavezető: Braun László

PhD, megbízott docens

Recenzens: Csatóry György

PhD, megbízott docens

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. РОЗДІЛ. ДУХОВНА РОБОТА БЕЛИ БЕРТЕК	8
II. РОЗДІЛ. ВІДНОСИНИ МІЖ ЦЕРКВОЮ І ДЕРЖАВОЮ.....	13
III. РОЗДІЛ. ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПИСКОПА БЕЛИ БЕРТЕКА ДЛЯ МІСЦЕВОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ГРОМАДИ	18
3.1 Започаткування зусиль внутрішніх релігійних місій	18
3.2 Мукачівський реформатський дім та дитячий будинок, короткий опис Виноградівського дитячого будинку, та дитячого будинку Берток	19
3.3 Друкарня «Кальвін», видача календаря «Любов» та журналу «Любов».....	20
3.4 Реформатська духовна семінарія Лошонці	21
3.5. Повінь 1933 року в населеному пункті Виллок та допомога єпископа	23
IV. СОЦІАЛЬНА І ЦЕРКОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ	24
4.1 Конференції.....	24
4.2 Збори	27
4.3 Освячення дзвонів.....	29
V. РОЗДІЛ. ПОВЕРНЕННЯ ДО МАТЕРИНОЇ ЦЕРКВИ.....	32
ВИСНОВОК	38
РЕЗЮМЕ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42
ДОДАТКИ	45

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
I. FEJEZET. BERTÓK BÉLA LELKÉSZI MUNKÁSSÁGA	8
II. FEJEZET. AZ EGYHÁZ ÉS ÁLLAM KAPCSOLATA	13
III. FEJEZET. BERTÓK BÉLA PÜSPÖK TEVÉKENYSÉGE EGYHÁZKERÜLETE ÉRDEKÉBEN	18
3.1 Belmissziós törekvések elindítása	18
3.2 Munkácsi Református Otthon és a Szeretet Árvaház, a Nagyszőlősi és Beretkei Árvaház rövid ismertetése	19
3.3 Kálvin Nyomda, a Szeretet Naptár és Szeretet Lap kiadása	20
3.4 Losonci Református Teológiai Szeminárium	21
3.5. Az 1933-as árvíz Tiszaújlakon és a püspök segítségnyújtása	23
IV. KÖZÉLETI ÉS EGYHÁZI TEVÉENYSÉGEI	24
4.1 Konferenciák	24
4.2 Gyűlések	27
4.3 Harangavatások	29
V. FEJEZET. VISSZATÉRÉS AZ ANYAEGYHÁZHOZ	32
ÖSSZEFOGLALÓ	38
PEZIOME	40
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE	42
MELLÉKLET	45

BEVEZETÉS

A munka témája: Bertók Béla püspök élete és munkássága a korabeli sajtó tükrében.

Azért választottuk ezt a témát, hogy bemutassuk a püspök életét és munkásságát a korabeli sajtón keresztül, ezzel megpróbálva feltárni részletesebben pályafutását.

A téma aktualitása abban nyilvánul meg, hogy az akkori magyar kisebbségben élő református gyülekezeteknek ugyanolyan nehézségekkel kellett megküzdeniük, mint jelenleg a Kárpátalja területén található magyar reformátusok kisebbségben élő gyülekezeteknek. Hiszen ahogyan most, abban az időben is el voltunk szakítva a magyarországi anyaegyháztól, és egy más berendezkedésű állam kötelékében kellett gyülekezeteinket fenntartanunk.

A munka célja, hogy a fellelhető sajtócikkek alapján átfogó képet vázoljunk fel a Kárpátaljai Református Egyházkerület első püspökéről, Bertók Béláról. A szakdolgozatban ismertetve vannak tevékenységei és küzdelmei az egyházkerület fenntartása érdekében.

A munka tárgya, hogy mindenki belátást nyerjen a korabeli sajtótermékek tudósításaiba a püspök tevékenységéről, illetve a Munkácsi Református Egyházközség jegyzőkönyvében megtalálható adatok hozzájáruljanak a lelkipásztor és a munkácsi gyülekezet életének feltárásához.

A kutatás módszerei voltak: a korabeli sajtótermékek feltárása, azokból a megfelelő információk kivonása, valamint a még publikálatlan Munkácsi Református Egyházközség jegyzőkönyve, mely kiindulása pontként szolgált a püspök életrajzának megírásához.

A kutatás problematikája az volt, hogy rengeteg sajtócikk jelent meg a püspökkel kapcsolatban, melyet át kellett tanulmányozni és a megfelelő információkat és következtetéseket levonni belőlő. A sajtó cikkek feldolgozásánál, az is nehézséget okozhat, hogy nem tudunk alátámasztást biztosítani más iratokban az újságban megírtakról.

A szakdolgozat megírása elsősorban a korabeli sajtótermékeken alapszik. A sajtótermékek közül a Prágai Magyar Hírlapot, Protestáns Egyházi és Iskolai Lapokat, Dunántúli Protestáns Lapot és a Református Egyház és Iskola című lapot használtuk fel nagyobb mértékben, melyek felölelik a munka tartalmát az 1914-1942-es időszakig. Felhasználásra kerültek továbbá a Szatmár-Németi című lapnak, az Ung című lapnak, Szatmár Megyei Estnek, Határszéli újságnak, az Amerikai Magyar Reformátusok Lapjának, a Napi Híreknek, a Békésmegyei Közlönynek, Felvidéki Magyar Hírlapnak, az Ellenzéknek és az Óslakónak, a Nyírségi Virrasztónak, a Naplónak megjelenő

tudósításai a püspök munkásságával kapcsolatban. A munkában felhasználtuk a munkácsi református egyházközség jegyzőkönyvét is, melyben Bertók Béla püspök életét találhattuk meg.

A szakdolgozat innovációja abban rejlik, hogy korábban még nem kutatott sajtófeldolgozást tartalmaz, mely segítségével igyekeztünk feltárni a püspök életét és tevékenységét gyülekezetei érdekében.

A dolgozat szerkezetileg a következő elemekből áll: bevezetésből, öt fejezetből, összefoglalóból. Negyvenkilenc oldalas, nyolc darab mellékletet tartalmaz. A felhasznált korabeli sajtótermékekből 71 cikket használtunk fel a dolgozat megírásához, valamint egy teológiai szakfolyóiratot és egy kézirat alapú publikálatlan forrást, melyet a Munkácsi Református Egyházközség adott ki számunkra. Az újságcikkeket a „Hungaricana” és az „Arcanum” tudományos adatbázisokból tanulmányoztuk át.

I. FEJEZET. BERTÓK BÉLA LELKÉSZI MUNKÁSSÁGA

Hogy megismerhessük a Kárpátaljai Református Egyházkerület megalapítóját, azaz Bertók Béla lelkészt, későbbiekben esperest, majd, mint püspököt, tudnunk kell néhány alap információt is az életéről, és arról, hogy mikortól állt munkába. A munka elején még hivatalosan nem publikált adatokat olvashatunk, mivel ezek az információk abban az időben a sajtóban nem lettek „meghirdetve”.

Bertók Béla 1873. november 3-án született Munkácson. Édesapja Bertók János református kántor és tanító, édesanyja Papp Borbála. Kezdetben iskoláit születési helyén, Munkácson végezte el, majd később Sárospatakon folytatta a tanulmányait, ahol segédlelkészi képesítést is szerzett 1895-ben. Három évvel később 1898-ban letette a papi vizsgáját Debrecenben. Viszont mielőtt, mint lelkész munkába állt volna visszatért Budapestre, hogy bölcsészettant tanuljon, valamint újságírói képesítést is szerezzen. Pár év elteltével segédlelkésznek hívták Fehérgyarmatra (ma: Magyarország, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye), majd 1901-től, mint lelkipásztor tevékenykedett a zápszonyi (ma: Запсоль, Beregszászi járás) gyülekezetben. 1903-tól került Beregsurányba (község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében), mivel az ottani gyülekezet egyházvezetőjévé választották őt.¹ A lelkész a gyülekezeten belül megmutathatta újságírói képességét is, hiszen Bary Gyula evangélikus lelkésszel közösen elkezdtek szerkeszteni 1905-től a „Beregi Újság”-ot.²

1906-ban felszentelték a beregsurányi református egyházat és a papi lakot. A felszentelő imádságot Sütő Kálmán munkácsi lelkész és Bereg megyei esperes mondta el. Az úrvacsorát pedig a lelkészek és Bertók Béla osztotta ki.³

1907-ben házasságot kötött Siher Erzsébettel, aki tanárnőként dolgozott. Házasságukból három gyermek született, egy fiú és két lány.

Ezután, mint beregsurányi lelkész végezte a szolgálatot és tevékenykedett az egyházközség építése érdekében, egészen 1914-ig. Abban az évben hunyt el Sütő Kálmán a Munkácsi Református Egyházközség lelkésze és Bereg megye esperese, mely esemény befolyásolta Bertók Béla beregsurányi lelkész életének további szakaszát. A megüresedett tisztségre három lelkész is jelentkezett, közöttük volt Bertók Béla lelkész is.⁴ 1914. február 17-én végül meghozták a döntést,

¹ Munkácsi Református Egyházközség jegyzőkönyve.//Kézirat.

² Szerkesztőváltás.//Szatmár-Németi. Kilencedik évfolyam, 44.szám. Szatmár 1905.07.02.

³ Templomszentelések.//Protestáns Egyházi és Iskolai lapok. Negyvenkilencedik évfolyam, 46.szám. Budapest, 1906.11.11. 92.old.

⁴ Szomszédból: Bereg. Ung. 52. évfolyam, 9. szám. Ungvár.1914. 03. 01. 6. oldal

amely szerint a Munkácsi Református Egyházközség új vezetője Bertók Béla beregsurányi lelkész lett.⁵

1914-ben, amikor Bertók Béla a Munkácsi Református Egyházközség hivatalos lelkésze lett, fontos feladatának tartotta azt, hogy felvirágoztassa az egyházközösséget. Abban az évben, 1914. április 15-én érte az a megtiszteltetés is, hogy Bereg megye esperesévé választották meg. A tisztséget 8 éven keresztül töltötte be.⁶

Akkor választották meg esperesnek, amikor az első világháború zajlott (1914. július 28. – 1918. november 11). Abban az időben Munkács város is fontos szerepet kapott, hiszen a mai Kárpátalja területén itt is folytak le hadműveletek és a katonák épületeket foglaltak le. Azt, hogy ilyen események zajlottak le a területen, az egyház nem viselte jól, hiszen volt, olyan példa, hogy harangjait elvitték, és felégették a templomokat is. Ilyen időkben kellett az esperesnek, a reményt megtartania az emberek körében, és biztatni, őket, hogy Istennek mindezzel terve van. De hogyan próbáljon vigasztalást adni azoknak az embereknek, akiknek családtagjait vitték a veszedelembé, vagy azoknak, akik élve már nem láthatták szeretteiket? Kérte az Urat, hogy a háború minél kevesebb áldozattal fejeződjék be.

A háború 1918-ban véget ért, azonban Magyarországnak és így a református anyaegyháznak is nagy árat kellett fizetnie. 1919-ben a Saint-Germaini békeszerződésben, majd véglegesen a Trianoni békeszerződés (1920. június 4.) által, területének nagy részét elveszítette. Így került Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság kezébe. S bár az elszakított egyházak mindvégig kitartottak a magyarországi anyaegyház mellett, mégis rá kellett jönniük, hogy a határon túl csak önjárókra és az államra hagyatkozhatnak, melyhez kerültek. Tehát Bereg megyét, ahol Bertók Béla munkácsi lelkész és esperes tevékenykedett az egyháza érdekében, elcsatolták egy olyan államhoz, melynek bizony nem kevés egyházellenes törekvése volt.⁷

Esperesi tisztségének utolsó éveiben járt, amikor azt a hírt kapta, hogy létre akarják hozni a Kárpátaljai Református Egyházkerületet, és a megalapításával kapcsolatos ügyek rendezésére már Polchy István meg is volt bízva. Az esemény nem tetszett az esperesnek. Bele gondolt abba, hogy az eddig is szűkös anyagi keretek közzé szorult egyházuknak ez mennyi terhet jelentene, hiszen javarészt önjárókból kellene létrehozni, mivel az állami támogatás csak csekély mértékű volt. Bertók Béla esperes úgy vélte, hogy bár szükséges megalapítani a Kárpátaljai Református Egyházkerületet, de óvatosságra is szükség van. Előbb meg kell beszélni ezt az álláspontot a kormánnyal és az állami hatósággal, valamint a Szlovénországi Tiszáninneni Egyházkerülettől vissza

⁵ Református lelkészválasztás Munkácson. Szatmár megyei Est. Második évfolyam, 24. szám. Szatmár-Németi, 1904. 3. 25. 3. oldal

⁶ Esperes beiktatás.//Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok. Ötvenhetedik évfolyam, 18. szám. Budapest. 1914. 05. 03.283. oldal

⁷ Nem az etnikai határok döntöttek.//Új szó. Ötvennyolcadik évfolyam, 129. szám. 2005. 06. 04. 3. old.

kell kérni azt a 13 kárpátaljai egyházat, melyet magukénak akarnak tudni. Mivel, ha mindezek megtörténtek, akkor alakulhat meg véglegesen.⁸ Az esperes érvelésének köszönhetően rövidebb időre felhagytak ezzel a próbálkozással, viszont mindig napirendi téma maradt a kérdés.⁹ Később az Egyházkerület mégis megalakult és vezetőjéül Bertók Béla munkácsi lelkészt választották meg.¹⁰ A lelkész ezt az információt tudomásul vette és indítványozta lemondását az esperesi tisztségéből. A lemondásáról szóló nyilatkozatot az 1923-ban megrendezésre került beregszászi közgyűlésen olvasták fel.¹¹

Egy hivatalos interjúban az újonnan megválasztott püspök beszélt arról, hogy körülbelül hogyan fog lezajlani és mikor a tisztségébe való beiktatása. Így nyilatkozott: „Beiktatásomra valószínűleg május végén kerül sor, még a lévai református zsinat összehívása előtt. Bár tudnunk kell azt, hogy a zsinaton a ruszinszkói gyülekezet eddig nem volt képviselve, sőt nem is lehetett mivel, nem kaptak arra meghívót. Ennek az lehet az oka, hogy ragaszkodunk a Saint-Germaini (1919) szerződésben megígért dolgokhoz. Tehát a nyelvi, oktatási és vallási autonómiához.”¹²

Különleges volt az a nap melyen a beiktatás megtörtént. Már kora reggel tolongtak az emberek Munkács utcáin és a református templom előtt is. A templomon is meglátzott, hogy ez a nap ünnepnek számít, hiszen a templom ajtaja felett tölgyfából ki volt írva, hogy: „Istené a dicsőség”, valamint a templomban a padosorokon és az Úr asztalán virágkoszorúk voltak elhelyezve. Az eseményt megtisztelte jelenlétével a munkácsi görög katolikus püspök Papp Antal képviselője Kossey Elek fő esperes, valamint a római katolikus esperes Szabó Lajos, és az evangélikus esperes Margócsy Aladár is.

Az eseményt Biki Ferenc helyettes püspök nyitotta meg imával. Majd Bertók Béla munkácsi református lelkész bevonult a templomba. A bevonulása alatt a gyülekezet a 37. zsoltárt énekelte el. Majd a lelkész az Úr asztalához ment és elmondta az imáját. Ezután Polchy István is beszédet intézett a püspökhöz, majd felszólította az eskü letételére. Bertók Béla lelkész miután letette az esküt, beszédet mondott, majd elmondta az Úri imádságot a „Mi atyánk”-ot és áldását kérte a gyülekezetnek.

Ekkor észrevehető volt az egyház és a kormány közötti szélesedő szakadékot. Az eseményre meghívták a kormányzóság küldöttségének tagjai, azok mégsem jelentek meg. Azt sem közölték,

⁸ A Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakult.//Határszéli Újság. Tizenötödik évfolyam, 45. szám. Beregszász, 1922.11. 05. 2. old.

⁹ A Kárpátalja Ungi Református Egyházmegye megalakulása 1920-23-ig.//Sárospataki Füzetek 1997-2017.

¹⁰ Új esperes. Amerikai Magyar Reformátusok Lapja. Huszonnegyedik évfolyam, 24. szám. Pittsburgh, 1923. 06. 16.

¹¹ A beregi református egyház közgyűlése.// Prágai Magyar Hírlap. Második évfolyam, 252. szám. Prága, 1923.05.01. 4. old.

¹² Látogatás az első ruszinszkói református püspöknél.//Prágai Magyar Hírlap. Második évfolyam, 261. szám. Prága, 1923.05.13. 2. old.

hogy miért maradtak távol arról az ünnepről, mely a ruszinszkói reformátusságnak első és legnagyobb történelmi jelentőségű ünnepe volt. A kormányzásnak ezt a megnyilvánulását a református egyház ellen irányuló provokálásnak vették.¹³ Azt a tényt, hogy ilyen fontos személyiségek nem jelentek meg az eseményen nem lehetett félvállról venni. A kedélyek feloldása gyanánt a munkácsi hölgyek készültek a püspöknek ajándékkal, még hozzá egy arany órával, viszont láncot nem vettek hozzá, mivel úgy vélték, hogy azt majd a kormányzóságtól kell, hogy megkapja a püspök, ha végre elismerik őt.¹⁴

Mint említette nyilatkozatában a püspök, a beiktatására valóban a Lévai zsinat előtt került sor, és a zsinaton már úgy vehetett részt, mint a Kárpátaljai Református Egyházkerület felszentelt püspöke. A tanácskozás mely 1923. június 18-án vette kezdetét, megválasztotta azokat a személyeket is, hogy kik kerülhetnek be tisztikarába. Bertók Béla püspököt a zsinat alelnökének választották meg. A zsinat 1923. június 23-ig ülésezett, ahol számtalan dolgot átbeszéltek és új dolgokat vezettek be.¹⁵ Ilyen volt például az a döntésük, hogy: azokat a tanítókat, akik nem a saját vagy tanítóképesítő bizottságoktól, hanem magyar tannyelvű tanítóképzőtől kaptak oklevelet, azok kötelesek vizsgát tenni vallásból, zenéből és egyházi énekekből, és ha ezeket sikeresen teljesítették, abban az esetben alkalmazni lehet őket a munkafolyamat végrehajtására.¹⁶ Megíródott az egyházalkotmány is, melyet felterjesztettek Thomas Masaryk államfőnek.

Bertók Béla püspök miután visszatért Munkácsra a zsinatról nyilatkozott a Prágai Magyar Hírlap tudósítójának. Ezeket mondta: „a Kárpátaljai Református Egyházkerületet a zsinat is elismerte, hiszen az autonómiához való ragaszkodásunk abból is látszik, hogy jogunk van létrehozni egy egyházkerületet. A zsinat hozzájárult még az ungi egyházmegye szervezkedéséhez is, valamint döntött arról is, hogy a Kárpátaljai Református Egyházkerülethez csatlakozzanak. Tudnunk kell, hogy bár jó pár évnyi bizonytalanság után alakult meg csak a Kárpátaljai Református Egyházkerület, mely az elszakított egyházakat fogja össze, valójában egyik vagyunk a Szlovenszkói Református Egyházakkal. Velük együtt alkotjuk meg a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyházat.”¹⁷

Megfigyelhetjük az elhangzottak alapján, hogy milyen hosszadalmas úton jutott el oda a püspök, ahol most van. Több helyen is teljesített szolgálatot, mielőtt még a Munkácsi Református

¹³ Az első ruszinszkói református püspök beiktatása.//Prágai Magyar Hírlap. Második évfolyam, 282.szám. Prága, 1923.06.09. 2. old.

¹⁴ Zsinati Atyák: Karcolatok a református zsinatról. //Prágai Magyar Hírlap. Második évfolyam, 292. szám. Prága, 1923.06.22. 2. old

¹⁵ A szlovenszkói és ruszinszkói reformátusok alakuló zsinata Léván. //Dunántúli Protestáns Lap. Harmincnegyedik évfolyam, 31. szám. Pápa, 1923.08.05. 121.old.

¹⁶ Befejezte munkáját a református zsinat.//Prágai Magyar Hírlap. Második évfolyam, 295. szám. Prága, 1923. 06.26. 2. old.

¹⁷ A Kárpátaljai Református Egyházkerület szervezkedése.//Prágai Magyar Hírlap. Második évfolyam, 330. szám. Prága, 1923. 07.06. 3. old.

Egyházközség meg nem választotta lelkészének. Ettől kezdve folyton csak ívelt felfelé a karrierje, attól függetlenül, hogy milyen politikai események zajlottak éppen ekkor. Először is ugyebár, akkor lett esperes, amikor az első világháború javában tartott. Aztán másik nehézsége azt volt, hogy a háború után egy idegen államhoz kerültek, amelynek számtalan egyházellenes törekvése volt. S végül, ami tényleg nehezítette pályafutását és tevékenységét az egyháza javára az nem más volt, mint a rossz kapcsolata az államhatósággal.

II. FEJEZET. AZ EGYHÁZ ÉS ÁLLAM KAPCSOLATA

Bertók Béla püspök egyik indoklása a Kárpátaljai Református Egyházkerület megalapítása kapcsán az volt, hogy az állam nem biztosítja kellőképpen anyagilag az egyházakat, így nagy a valószínűsége annak, hogy azt önerőből kell majd azt létrehozniuk és fenntartaniuk. Aztán a szakadék úgymond tovább szélesedett azzal, hogy a kormány ígéretét megszegve nem vett részt a püspök beavatásán. Ezek után még jobban kitűntek azok az események melyek megnehezítették a két fél közötti kapcsolatot.

Az állam feladatai közé tartozik, hogy Isten országát a földön előkészítése, a vallásosságot ápolja, a jogalkotás és a jogfenntartás mellett. Az egyház pedig egy olyan országot akar megteremteni, ahol az Isten akarata szerint kell, történnie a dolgoknak.¹⁸

„Az államnak biztosítani kell még az államsegélyt az egyháznak. Úgy kell segélyt kiosztani, hogy azt minden egyház megkapja, kivétel nélkül, vagy a másik lehetőség, hogy megadják számukra azt a tőkét, melynek kamataiból az autonóm törvények szerint rendezhetik szükségleteiket.”¹⁹

Elkezdődtek a problémák, és felszínre kerültek az ellentétek a két fél között. Az egyházaknak szükségük lett volna az állami segélyre is az önerejű támogatás mellett, azt egyetlen esetben sem kapták meg, vagy csak késleltetve és kevesebb összegben, mint ígérve volt. S bár a püspök számtalanszor folyamodott különböző megoldásokhoz, mindig visszautasították. Így például az 1919-1920-as években elmaradt segélyekből nem kaptak meg semmit sem az egyházak, s ennek valószínűleg az lehetett az oka, hogy az államhatalom szerint nem jó ember töltötte be ezt a tisztséget.²⁰

Ezt az ügyet még sokáig nem tudták megoldani. A Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulását az államhatóság még egy évvel később sem ismerte el. Az ügyekkel kapcsolatban nem a püspököt keresték fel, hanem az espereseket, ezzel is mellőzve Bertók Béla püspök tevékenységét és személyét. A hatóság ezt addig akarta folytatni, amíg olyan ember nem kerül a püspök helyére, aki csak a hatalom utasításait teljesíti. Azt le kell szögeznünk, hogy Bertók Béla

¹⁸ Az egyház és az állam viszonyáról.//Református Egyház és Iskola. Ötödik évfolyam, 29. szám. Nagykapos, 1925.07.19. 2. old.

¹⁹ Az egyház és az állam viszonyáról.//Református Egyház és Iskola. Ötödik évfolyam, 31. szám. Nagykapos. 1925.08.02.7. old

²⁰ A református egyház panaszainak orvoslását beígérték.//Prágai Magyar Hírlap. Harmadik évfolyam, 559. szám. Prága, 1924.05.16. 4. old.

nem ezt tette, ő kiállt a református egyházak autonómiájáért, ami nem tetszett a felső vezetőségnek.²¹

Ezért történhetett meg az, hogy egyre több és több akadállyal kellett a későbbiekben is szembenéznie a püspöknek. A várt hatás viszont elmaradt, hiszen a kárpátaljai református magyarság őt választotta meg 1923-ban püspöknek. Az államhatalom úgy büntette ezért a döntésért a gyülekezeteket és a püspököket is, hogy megvonta tőlük az alapvető állami segélyeket. Persze volt ennek egy másik komoly oka is, mely szerint Bertók Béla püspök nem volt hajlandó letenni a fogadalmat. Ezzel kapcsolatban a püspök nyilatkozott a Prágai Magyar Hírlap egyik tudósítójának, melyben kifejtette véleményét és álláspontját a témával kapcsolatosan.

„A békeszerződések ratifikálása előtt nem éreztük magunkat feljogosítva arra, hogy letegyük a fogadalmat. Viszont, ha megkerestek volna, még akkor mikor esperesi tisztségemet töltöttem be, elmondhatom, hogy semmilyen akadályba nem ütköztünk volna, hogy letegyük a fogadalmat. Persze volt olyan lelkész, akit a hatóság felkeresett, hogy tegye le a fogadalmat. Viszont nem szabad elfelejtenünk, azt hogyan hajtották ezt végre. Volt olyan, hogy rendőrök, jegyzők szólították fel a lelkészt, hogy mihamarabb tegye le a fogadalmat, mert ha nem teszi, könnyen előfordulhat, hogy nem lesz már hol laknia. Volt olyan lelkész, aki ilyen körülmények között letette a fogadalmat, de azt mindenképpen ki kell hangsúlyoznom, hogy mindez 1920. november 15-e előtt történt. Az esperesi hivatal még ezután sem kapott semmilyen értesítést az ügygel kapcsolatban. Majd csak 1920.december 24-én jelent meg egy újság cikk, melyben a hatóságok felszólítanak mindenkit, hogy tegyék le a fogadalmat 1920. december 31-ig. Erről jómagam csak 31-én értesültem, de rögtön levelet írtam, hogy ha adnak egy megfelelő időpontot, akkor én és lelkésztársaim letennénk a fogadalmat. A későbbiekben sem kapnunk semmilyen értesítést. Ez a helyzet azonban nagy befolyással bírt az egyházi életben. Mivel a lelkészek sem fizetést, sem állami támogatást nem kaptak, sokan feladták szolgálatukat.”²²

Voltaképpen elmondhatjuk azt, hogy bármilyen akadályt megpróbáltak létrehozni az államhatóságok, azért, hogy ellehetetlenítsék a püspök tevékenységét. A jól ismert céljuk ugyanis az volt, hogy más ember töltsen be a tisztséget, olyan, aki nem megy szembe az akaratukkal, rögtön beleegyezik mindenbe. Az, hogy egy teljesen másfajta ember került abba a pozícióba rosszul érintette az államhatóságokat, ezért lehetett az, hogy ennyi szankciót vezettek be a püspök és a gyülekezet ellen.

Ezért Bertók Béla püspök több pályázatot is feladott az 1925-ös évben, melyekben meghirdette a lelkészi állásokat. Ilyen volt, például a máramaros-ugocsai megyében lévő

²¹ A ruszinszkói reformátusok a népszövetséghez fordulnak.//Prágai Magyar Hírlap. Harmadik évfolyam, 667. szám. Prága, 1924. 09. 26. 2. old.

²² Bertók református püspök kiharcolja egyházkerülete jogait.//Prágai Magyar Hírlap. Harmadik évfolyam, 680. szám. Prága, 1924.10.11. 4. old.

feketepataki lelkészi álláshirdetés²³ a csepeli református egyházközség lelkészi tisztségének betöltéséről szóló álláshirdetés²⁴, valamint lelkészi tisztség betöltésére kerestek alkalmas személyt Kajdanóban is²⁵, és a Viski református egyházközség megüresedett lelkészi állására is.²⁶ Az álláshirdetések mellett fel voltak tüntetve a juttatások is, hogy ezzel úgymond bátorítsák az embereket.

Az atrocitások sora a püspökkel szemben nem ért még véget, ugyanis amikor a református lelkészképző javára szeretett volna, gyűjtést elindítani, azt megtiltotta az állam.

S bár mindenkiben tartotta a lelket, felvette az állammal is a harcot, az ő életében is eljött az a pont, amikor úgy érezte belefáradt az erőlködésbe. 1927-ben benyújtotta lemondási szándékáról a nyilatkozatát. A gyülekezetek, akikért addig kiállt és harcolt, kérték, hogy maradjon. Ekkor döböntek rá, hogy ha a püspök a kezdetek kezdetén nem áll ki mellettük, akkor ma nem biztos, hogy meg tudnának élni református kisebbségként ebben az államban. A lemondását elutasították, azt irányozták elő, hogy ha túl sok munka nyomja a püspök vállát, akkor azoknak számát lecsökkentik. A gyülekezetek elérték céljukat, hiszen a püspök továbbra is a tisztségében maradt, és próbálta rendezkedni az ügyet az állam és egyház között.²⁷

Mivel azonban a következő években sem oldódott a viszony meg az egyház és az állam között, 1928-ban megtartották a Pozsonyi zsinatot is, mely voltaképpen folytatása volt a Lévai zsinatnak. Azért is össze kellett ülnie a zsinatnak, hogy átdolgozzák az 1923-as egyházalkotmányt, mivel az akkori formájában nem fogadták el és nem is szentesítették.

A zsinaton felszólalt Bertók Béla püspök is, majd felolvasott egy tiltakozó iratot, melyben kérte a kormánybiztost Slavik Györgyöt, hogy válaszoljon a következő kérdésekre:

1. Elismeri-e jogos és törvényes alakulatnak a Kárpátaljai Református Egyházkerületet?
2. Hajlandó-e az 1922-1923-as években felmerült szervezkedési költségeinket megtéríteni?
3. Hajlandó-e az eddig elmaradt és egyházkerületünket megillető államsegélyünket haladéktalanul folyósítani?

Slavik György minderre magyarul reagált. Kijelentette, hogy a Kárpátaljai Református Egyházkerületet élén a püspökkel, a ruszinszkói alkormányzó nem ismerte el legitimnek, ezért ott

²³ Pályázat: a máramaros-ugocsai egyházmegyébe feketepataki lelkészi állásra.//Református Egyház és Iskola. Ötödik évfolyam, 22. szám. Nagykapos, 1925.05.31.10. old

²⁴ Pályázat: a máramaros-ugocsai egyházmegyébe csepeli református egyházközség lelkészi állására.//Református Egyház és Iskola.// Ötödik évfolyam, 25. szám, Nagykapos, 1925.06.21. 10. old.

²⁵ Pályázat: a Kárpátaljai Református Egyházkerület beregi egyházmegyéjébe kajdanói lelkészi állásra.//Református Egyház és Iskola. Ötödik évfolyam, 36. szám. Nagykapos, 1925. 09.06. 9. old.

²⁶ Pályázat: a Kárpátaljai Református Egyházkerület máramaros-ugocsai egyházmegyéjébe viski lelkészi állásra.//Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 10. szám. Nagykapos, 1927. 03.06. 10. old.

²⁷ A beregi református egyházmegye gyűlése. //Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 23. szám. Nagykapos, 1927.06.05. 4. old

kell keresni a probléma gyökerét. Elmondta azt is, hogy kapnak támogatást abban az esetben, ha a zsinat módosítani fogja az egyház alkotmánytörvényeit.²⁸

Bertók Béla reagált a kormánybiztos válaszaira. Ezeket mondta: „a kormánybiztosnak kérdéseimre adott válaszát az egyházkerületünk megalakulásának és területi beosztásának elismerését tartalmazó részét tudomásul veszem. Viszont az a tudat, hogy úgy állítja be a dolgokat, mintha a prágai kormány nem tudott volna a Podkarpatska Rusz kormányzóságának egyházkerületünkkel szemben tanúsított és azt semmibe vevő, és el nem ismerő magatartásáról nem nyugtat meg igazán. Ugyanis a prágai kormánynak hivatalból tudomásul kellett és kell bírnia az ungvári kormányzóság egész vallásügyi meneteléről. Mi pedig az ungvári kormányzóságnak több alkalommal is beszámoltunk az egyházkerületünk megalakulásáról és sérelmeinkről. Viszont úgy vélem közvetlenül is tudniuk kellett róla, hiszen 1924. december 29-én a pozsonyi tárgyalás alatt Müller miniszteri tanácsos vezetése alatt folytatott megbeszélések során felhoztuk viszonyainkat, és tőle már akkor ígéretet kaptunk. Valamint az sem tetszik, hogy felhozta a Podkarpatska Rusz költségvetését, ugyanis a Rusz autonóm ügyeinek költségvetése 1927-ig külön szakaszban volt. Csak mi nem részesülünk állami segélyben, mindenki más igen. „²⁹

Tehát mindezen tények rávilágítása után, a püspök és a kárpátaljai Református Egyházkerület jogosan várhatott el valamilyen előrelépést az ügyet illetően. A következő éven megtartott közgyűlésen ismét csak az hozódott fel, hogy nem tudják rendezni a kapcsolatokat. Ezért Bertók Béla püspök úr bízta az embereket, hogy fel kell venni a harcot az elnyomás ellen, hiszen amiket kérnek valójában alapvető jogaik közé tartoznak.³⁰

Még jó pár évnyi megpróbáltatáson kellett túlesnie a Kárpátaljai Református Egyházkerületnek, ahhoz, hogy elérkezzen az 1932-es évhez, amikor is az állam végre elismerte a megalakulását. Ezt a hírt Bary Gyula közölte mindenkivel a Beregszászban megtartott évi közgyűlésen.³¹

Bertók Béla püspököt még mindig nem ismerték el. Erre az volt az indokuk, hogy nem tette le a fogadalmat, s ameddig azt nem fogja letenni, őt és lelkésztársait addig hivatalosan nem ismerik el. Ezzel az indokkal még jó három éven keresztül élt az állam, végül majd 1935-ben ismerték el hivatalosan, mint a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspökét.

²⁸ Összeült Pozsonyban az egyetemes református zsinat.//Prágai Magyar Hírlap. Hetedik évfolyam, 20. szám. Prága, 1928. 01. 25. 3. old.

²⁹ Bertók püspök védelmére kelt a ruszinszkói egyházkerület érdekeinek a kormánybiztossal szemben.//Prágai Magyar Hírlap. Hetedik évfolyam, 24. szám. Prága, 1928. 01. 29. 3. old.

³⁰ Fényes eredménnyel zárult a Losonci Református Teológia első lelkészképző vizsgája.//Prágai Magyar Hírlap. Nyolcadik évfolyam, 124. szám. Prága, 1929.06. 02. 13. old.

³¹ Rendkívüli közgyűlés keretében vette tudomásul a Kárpátaljai Református Egyházkerület a hivatalos állami elismerést.// Prágai Magyar Hírlap. Tizenegyedik évfolyam, 154. szám. Prága, 1932. 07. 09. 4. old.

Ebben az időben a püspöknek a gyülekezete mellett akadt jó néhány támogatója még. Ilyen volt például a beregi református egyházmegye, aki elsőnek biztosította a püspököt a bizalmáról,³² majd pedig a máramaros-ugocsai egyházmegye is, ugyanezt az álláspontot foglalta el.³³

Voltaképpen elmondhatjuk azt, hogy az elszakított magyar gyülekezeteknek, sokkal rosszabbra fordult a sorsuk, mint amiben reménykedtek. Ez a fentebb bemutatott eseményekből is jól látszik. Az, hogy nem fogadják el a püspök, hogy különböző feszültségeket generálnak komoly aggodalomra adhatott okot a gyülekezeteknek. Mivel ha mindez nem történik meg mihamarabb, akkor ellehetetlenítik a gyülekezetek életét. A püspök odaadását, hitét csak egyszer tudták megtörni, azonban a gyülekezet úgymond kiemelte a mélységből az Úr vezetésével. Ezután törethetetlen hitéről, buzgóságáról mutatkozik meg minden cselekedete, melyet nem csak magáért, hanem a gyülekezetek és a külhoni magyar kisebbség érdekében is tett.

³²Bizalom Bertók püspöknek.//Prágai Magyar Hírlap. Harmadik évfolyam, 251. szám. Prága, 1924. 11. 05. 5. old.

³³A máramaros-ugocsai egyházmegye is bizalmat szavazott Bertók püspöknek.//Prágai Magyar Hírlap. Harmadik évfolyam, 258. szám. Prága, 1924. 11.13. 3. old.

III. FEJEZET. BERTÓK BÉLA PÜSPÖK TEVÉKENYSÉGE EGYHÁZKERÜLETE ÉRDEKÉBEN

Attól függetlenül, hogy a püspöknek számtalan nehézséggel kellett megküzdenie az állami el nem ismerés miatt, mégis tudta, hogy van, egy közösség mely számít rá, melyért mindent meg kell tennie, ami csak erejéből telik, hogy fenntartsa. Nekik köszönhetően tudott kitartani az ínséges időkben, belőlük tudott erőt meríteni a további harchoz. S hogy a rengeteg törődést, segítséget meghálálja a közösségeknek, úgy döntött, hogy különböző karitatív és egyéb intézményeket hív életre. Létrehozták a Kárpátaljai Reformátusok Segítő Egyesületét, mely foglalkozott ezekkel az ügyekkel.³⁴

Ilyen volt a belmissziós tevékenységek elindítása, a Munkácsi Református Otthon és Szeretet Árvaház, a Kálvin Nyomda létrehozása és a Szeretet Lap beindítása és az ehhez tartozó Szeretet Naptár kiadása, a Losonci Teológiai Szeminárium beüzemeltetése.

3.1 Belmissziós törekvések elindítása

Nehéz elkezdni a belmissziós munkát egy gyülekezetnek, mivel 3 olyan tényező is van, mely megakadályozza benne. Először is nincs elég gyakorlata benne, másodsor nem ismeri eléggé a gyülekezetének tagjait és azok lelki világát, harmadszor pedig nem tudják, hogyan és hol kezdjenek hozzá a dolgok megvalósításához.

Bertók Béla püspök így nyilatkozott a témával kapcsolatban: „a belmisszió megnevezést egyre gyakrabban halljuk emlegetni, sőt vannak egyes gyülekezetek, a hol buzgó lelkű nőapostolaink valóban áldásos munkát végeznek az egyház sokfelé ágazó munkáiban. A mai szorongatott helyzetben, amikor az idő nyomasztó hatása nem egyszer elszomorít bennünket, szomorúan kell látnunk, hogy az emberek egy része azonban önérzettel van tele. Sokan vannak, akik lenézik embertársaikat, azért mert nem úgy viselkednek vagy gondolkodnak, ahogy szerintük az helyes lenne, s emiatt nem csoda, ha református egyházunk csak nehezen haladhat szívet-lelket erősítő és építő nagy munkájában.

Látszólag növekedik azon embertársaink száma is, akik szeretik a protestáns keresztyénség hanyatlását, felbomlását hirdetni. Hitre, egyházra, papra csak akkor szorulnak, ha az örömeiket bánat és keserűség árnyékolja be. Van olyan ember, aki a vallását, hitét úgy cserélgeti, mint köznapi ruháját.

³⁴ Az egyháztársadalmi munka erősödése jegyében folyt le a Kárpátaljai Református Egyházkerület elmúlt esztendeje.//Prágai Magyar Hírlap. Tizennegyedik évfolyam, 287. szám. Prága, 1935.12.15. 6. old.

A magyar egyházainkban kétségkívül áldásos és gazdag eredményű munkát fejleszthetünk, ha a belmissziói tevékenységet minél előbb megkezdjük. S ebben részt vehetnének a tiszteletes asszonyok is, akik a család gondjai mellett odaadó részt vesznek lelkészférfjük nehéz munkájában is. Reá hárulna az egyházak szegényeinek gondozása, háztartási iskolák, a betegek és gyengék ápolása, az elvesztettek megmentése, az elhagyott gyermekek, és vasárnapi iskolák, vallásos iratok terjesztése. Igyekezzünk utat s módot találni, hogy e kérdés mielőbb megoldható legyen. Mutassuk meg, hogy a belmisszió iránt érdeklődünk, sőt azt terjeszteni, azért áldozni is készek vagyunk.”³⁵

3.2 Munkácsi Református Otthon és a Szeretet Árvaház, a Nagyszőlősi és Beretkei Árvaház rövid ismertetése

Munkácson az első református otthon 125 000 koronából épült meg, melynek megálmodója és tervezője Bertók Béla püspök volt.³⁶ A munkácsi református egyházközösség 1925. november 29-én tartotta meg a református otthon felavató ünnepségét. Az ünnepségen délelőtt a fiatalok, míg délután az idősebbek vettek részt. Este a püspök mondta el az imát, és hirdette az ígét. Majd Tárczy Károly főgondnok ismertette az Otthon megépítésének történetét. Mivel a gyülekezet önerőből hozta létre, minden más gyülekezetnek példát mutatott ezzel.³⁷ Nemhiába hiszen ezután Mezőkaszonyban is létrehoztak egy református otthont.³⁸ A munkácsi otthon 1925. december 25-én nyitotta meg kapuit.³⁹

Évekkel később létrehozták Munkácson a Szeretet Árvaházat, mely nevéből adódóan azzal foglalkozott, hogy a rászorultakat befogadja. Ennek az árvaháznak a beindítását azonban el kellett halasztani, ugyanis nem voltak meg hozzá a kellő engedélyek. Ezért csak az 1935-ben nyithatta meg kapuit, az árvák, özvegyek és rászorulók előtt. Az épületet, melyben helyet kapott az intézmény, Bertók Béla püspök vásárolta meg. Az árvaház vezetőjéül pedig Bácsy Gyulát, huszti lelkészt és feleségét jelölte ki.

A püspök azonban nem csak annak az árvaháznak a létrejöttében segédkezett. Ott volt még a Nagyszőlősi és Beretkei Árvaház is.

A Nagyszőlősi Árvaházat özvegy Atzél Lászlóné, Perényi Lujza álmodta meg és akarta életre hívni, melybe vallási megkülönböztetés nélkül akartak felvenni magyar nemzetiségű gyermekeket. A fenntartásához nagyon sok mindenre szükségük volt, ezért Bertók Béla püspök

³⁵ Belmissziói tevékenység.//Amerikai Magyar Reformátusok Lapja. Tizenhetedik évfolyam, 45. szám. New York, 1916. 11. 04. 4. old.

³⁶ A beregi református egyházmegye.//Református Egyházi és Iskola. Hatodik évfolyam, 25. szám. Nagykapos, 1926.06.20. 7. old.

³⁷ Ünnep.//Református Egyházi és Iskola. Ötödik évfolyam, 52. szám. Nagykapos, 1925. 12. 27. 9. old.

³⁸ A beregi református egyházmegye.//Református Egyházi és Iskola. Hatodik évfolyam, 25. szám. Nagykapos, 1926.06.20. 7. old.

³⁹ A beregi református egyházmegye.//Református Egyházi és Iskola. Hatodik évfolyam, 25. szám. Nagykapos, 1926.06.20. 7. old

megadta az alapokat számukra. Kiadta az alapítólevelet, melynek értelmében 30 hold gyümölcsöst és megfelelő épületet biztosított a Nagyszőlősi Református Egyházkerület részére az árvaház létrehozása érdekében.⁴⁰

A Beretkei Árvaházat Tornallyay Margit alapította meg kastélyában az 1929-es évben. Ő tette ismertté a gömöri falu nevét. Beretkéről (Bretka) azóta tud a világ, árvaházasként beleépült az eszmélő gyermekek képzeletébe. Sejtelmesen és félelmesen, mert hiszen apátlan-anyátlan emberként menedékhelye volt. Az árvaház vezetője Bácsy Gyula huszti lelkész és felesége volt.⁴¹

Bizony szükség is volt erre a sok árvaház létrehozására, hiszen rengeteg gyermek, rokkant, idős és özvegy szorult olyan ellátásra, melyet nem biztosított senki más számukra. Az, hogy az első világháború ideje alatt Munkács város és környező települések is a hadszínterek közé tartoztak és, hogy rengeteg embert besoroztak a háborúba, tette részben tehetővé azt, hogy ilyen intézményeket életre kellett hívni. Hiszen, azok a gyermekek is ide kerültek, akiknek szülei a háború ideje alatt veszítették életüket, és gondozásba senki nem vette őket.

3.3 Kálvin Nyomda, a Szeretet Naptár és Szeretet Lap kiadása

Bertók Béla püspök kezdeményezésére alakulhatott meg a nyomda. A beregi református egyházmegye volt az egyetlen, aki képes volt kockáztatni az összes tőkéjét, hogy megalapítsa a Kálvin Nyomdát. S bár rengeteg munkában segítette volna az embereket, ők mégis más nyomdába vitték dolgaikat kinyomtatni, mivel olcsóbbnak találták azokat. A nyomda megnyitásakor nem voltak felkészülve a sok nehézségre. Ilyen volt például az általános gazdasági válság, a konkurencia, és az is gondot okozott, hogy még az egyház sem állt ki mellettük teljes mértékben. A püspök próbálta nyugtatni a kedélyeket, és elmondta, hogy a közeljövőben valószínűleg változni fog a helyzet és ezt a nyomdát az emberek majd jobban meg fogják becsülni.⁴² A nyomda bocsátotta ki a Szeretet Lapot és a Naptárat is, önköltségből. A Szeretet Lap először 6000 példányszámban jelent meg 1927-ben, mely az évek folyamán csak növekedett és elérte a 14 000-es példányszámot is.

Ezeket a sikereket elkönnyvelhette a Kálvin Nyomda és a vezetősége, mégsem voltak felkészülve arra, hogy annyi jövedelmük sem lesz, mint amennyivel beüzemelték a helyiséget. A nyomda bezárását a püspök jelentette be, arra hivatkozva, hogy túlságosan nagy anyagi költséget igényel.⁴³

⁴⁰ Református árvaház létesül Nagyszőlősen egy katolikus magyar nagyasszony jóvoltából, bármely vallású magyar gyermek számára.// Prágai Magyar Hírlap. Tizennegyedik évfolyam, 174. szám. Prága, 1935. 08. 01. 7. old.

⁴¹ Beretkei Árvaház.//a Hét. Huszonkilencedik évfolyam, 42. szám. 1984. 10. 12. 12. old.

⁴² A beregi református egyházmegye gyűlése.//Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam 23. szám. Nagykapos, 1927. 06. 05. 5. old.

⁴³ A kongrua - különbségek megszüntetését sürgetik a kárpátaljai reformátusok.// Prágai Magyar Hírlap. Tizenötödik évfolyam, 291. szám. Prága, 1936. 12. 20. 3. old.

Ezek után kihirdették, hogy a nyomda eladóvá vált. A Csehszlovák Köztársaság területén ez volt az egyetlen református nyomda. A meghirdetés után jelentkezett is ajánlattal Grünfeld Márkus és ifj. Weis Sámuel államférfiak, s mivel ekkor még más jelentkező nem akadt, velük kezdték meg a tárgyalásokat. Azonban időközben ungi és ugoicsai fiatal emberek is jelentkeztek a nyomda megvásárlására. Siménfalvy Árpád, Nagy Iday Ferenc, Koffanovics György az ugoicsai bankügylet nevében és Korláth Endre, Egry Ferenc és Tóth Bernát ungi fiatal emberek, akik azt az ajánlatot tették, hogy ha az egyházmegye 35%-ig társaságukban részt vesz, akkor ők 65%-os részesedéssel felvásárolják a Kálvin Nyomdát. Az egyházmegye természetesen ezt a javaslatot fogadta el, míg az első ajánlatnak a tárgyalásit beszüntette. Ezekről az emberekről is nagy bátorságra vall, hogy elvállalták a nyomda megvásárlását, hiszen ők is rengeteg anyagi nehézséggel küzdenek. De nekik köszönhetően Bertók Béla püspök kitartó munkája nem veszítette hasznát, valamint a református nyomda nem került az állam kezére, hanem a reformátusok kezében maradhatott.⁴⁴

3.4 Losonci Református Teológiai Szeminárium

A Losonci Református Teológiai Szeminárium megalapításáról először a Losonci napokon beszéltek. Ekkor úgy vélték, hogy a lelkésznevelés a gyakorlati élettel kapcsolódjon össze, mivel a lelképásztori munkának az életben, a mában és a jövőben együtt kell létrejönnie. Az élet gyakorlatiasságot követel a lelkésztől. Ha meg akarják valóban ezt az intézményt alapítani, akkor az egyházvezetősége azt köteles bejelenteni az államkormányának, és a törvényesen járó államsegélyeket is kérniük kell tőlük.

Ennek a létrehozásában rengeteg világi és egyházi személy tevékenykedett, de mindenki közül ki kell emelnünk Bertók Béla püspököt és Sörös Béla lelkészt. Tanácskozások folytak le 1925-ben a teológia megnyitásával kapcsolatban. A megnyitót szeptember 15-re tűzték ki és 24 hallgató jelentkezett az 1. évfolyamra. Végül a teológiára 19 hallgatót vettek fel, akik sikeresen letették a felvételi vizsgákat, valamint volt két hallgató, akinek kérdéses volt a felvétele.

⁴⁴ A beregi református egyházmegye közgyűlése. A Kálvin Nyomda.// Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam 28. szám. Nagykapos, 1927. 07. 10. 5. old.

A teológia igazgatójává Sörös Bélát⁴⁵ választották meg, aki tudásához mérten megpróbálta jó irányba vezetni a növendékeket. A református egyház önkéntes adakozásból állította fel a teológiát, és ha nem kapja meg a kellő állami támogatást, akkor megpróbálja azt ugyanígy fenntartani.⁴⁶

Négy éven keresztül tanultak itt az első hallgatók és most fogják letenni az első lelkészképesítő vizsgájukat. Az olyan bizottsági tagok mellett, mint Balogh Elemér dunáninneni püspök, Péter Mihály a tiszáninneni egyházkerület helyettes püspöke, részt vett Bertók Béla püspök is. A 21 hallgatóból 18 sikeresen tette le a vizsgát. A vizsgák után a segédlelkészeket kibocsátották.⁴⁷

Bár sikerült az első segédlelkészeket megfelelő körülmények között taníttatni, azért mégsem volt minden esetben elég az önerőből fakadó anyagi segítség a teológia további fenntartásához. Ezért Bertók Béla püspök felhívást intézett a református gyülekezetekhez, miszerint keresnek 300 olyan személyt, akik adnának 1000 koronát egyenként a teológia üzemeltetésére. Ha valaki úgy érzi, hogy itt az ideje cselekedni ezzel az üggyel kapcsolatban, akkor adományait juttassa el Magda Sándor lelkészhez Csicserbe.⁴⁸

Az 1933-as év volt az, amikor nagy megtiszteltetés érte a teológiát, ugyanis ellátogatott ide a skót egyház feje. Találkozni szerettek volna Sörös Bélával a teológia igazgatójával, hogy biztosítsák és támogassák őt, ugyanis nyomon követték munkásságát. Egy istentisztelet keretében hallgatták meg egymást, melyen megjelent, többek között Szilassy Béla szenátor, Bertók Béla püspök és Polchy István főgondnok is. Az istentisztelet végül Bertók Béla püspök imájával zárult le.⁴⁹

⁴⁵ Sörös Béla az első világháború után egyházmegyei tanácsbíró, aztán egyházkerületi aljegyző volt. 1923-ban a Presbiteri Világszövetség zürichi, 1925-ben a cardiffi és 1935-ben a podebrady-i nagygyűléseken vesz részt. 1926-tól a Losonci Református Teológiai Szeminárium igazgatója, előadója, 1934-től pedig az anyagi ügyeinek intézője is volt. Belmissziós munkájáról rengeteget lehetne beszélni. Az elmúlt húsz év alatt minden egyházas megmozdulás az ő nevéhez fűződik. Komáromon, Léván, Losoncon megtartott konferenciák, mind áldott alkalmak voltak, ahol személyes hatásával tömegeket ragadott meg s a magyar ifjúság új célokkal, új látásokkal gazdagodott. 1936-ban megalapozta a Református Összefogást, ami a magyar reformátusok anyagi és lelki értékeinek szövetkezése akart lenni. Milyen jó lenne, ha a Református Összefogás már megvalósult volna. Sörös prófétai lelke szinte előre látta az időket. Úgy képzelte el, hogy a magyar reformátusságot szellemi, szociális és gazdasági elgondolásokkal evangéliumi alapon egységbe forrasztja és akkor semmiféle vihar nem képes majd azt szétzilálni. (Sörös Béla a tanítvány szemével. Dunántúli Protestáns Lap. Ötvenedik évfolyam, 44. szám. Pápa, 1939. október 29. 219. oldal)

⁴⁶ A losonci napok. // Református Egyház és Iskola. Ötödik évfolyam, 38. szám. Nagykapos, 1925. 09. 20. 1-6. old

⁴⁷ Fényes eredménnyel zárult a losonci református teológia első lelkészképesítő vizsgája. // Prágai Magyar Hírlap. Nyolcadik évfolyam, 124. szám. Prága, 1929.06.02. 13 old.

⁴⁸ Bertók Béla püspök felhívása a református teológia internátus érdekében. // Prágai Magyar Hírlap. Kilencedik évfolyam, 219. szám. Prága, 1930. 09. 25. 6. old.

⁴⁹ A skót egyház feje meglátogatta a kontinens legfiatalabb református főiskoláját: a losonci teológiát. // Prágai Magyar Hírlap. Tizenkettedik évfolyam, 96. szám. Prága, 1933. 04. 26. 6. old.

3.5. Az 1933-as árvíz Tiszaújlakon és a püspök segítségnyújtása

Nem csak az intézmények létrehívásában látszik meg a püspök tenni akarása a gyülekezetek érdekében. Az 1933-ban nagy árvíz pusztított a Tiszaújlakon, melynek következtében sokaknak oda lett vagyona, háza és más fontosabb dolgai, sőt akadt olyan, akinek nem maradt más vigasztalása csak az, hogy életben maradt.

Bertók Béla püspök a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke körlevelet irt, melyet eljuttatott a szlovenszkói és kárpátaljai református gyülekezetekhez. Az üzenetben ez állt: „Kárpátalján körülbelül 19 községet ért ebben az évben árvízveszedelem, mely javarészt magyar lakosságú volt. Ilyen közösség volt például Tiszaújlak is. Sokaknak semmijük sem maradt, valamint az egyházi vagyon is kárt szenvedett. Ezért szeretnék felkérni minden gyülekezetet, hogy segítsenek. Mivel Tiszaújlak volt a legnagyobb elszenvedője az árvízveszedelemnek, kérem önöket, hogy számukra élelmiszereket is juttassanak el, anyagi támogatásukon felül. A pénzadományokat pedig a munkácsi püspöki hivatalba lehet elküldeni az „árvízkárosultak számára” jelzéssel. Továbbá árvízbélyegek lesznek kiadva a Kárpátaljai Református Egyházkerület nevében.”⁵⁰

A tények ismertetése után valóban elmondhatjuk, hogy a püspök lehetősége szerint mindent megtett azért, hogy felvirágoztassa a gyülekezetek, amelyek éveken keresztül nem részesültek állami támogatásban. S bár rengeteg akadályt állított elé az élet, hol az állam, hol saját gyülekezetin keresztül, mégis kitartott elhatározása mellett, hogy minden jogukat meg kell, hogy kapják, mivel azok le vannak fektetve az 1919-ben aláírt Saint-Germaini szerződésben, s tőlük azokat nem vonhatják meg. Azzal, hogy életre hívta ezeket a létesítményeket-reményt adott az embereknek a jobb jövőt illetően. Látszik, hogy egy érző szívű és nagyszerű ember volt, hiszen mindent megtett azért, hogy azt a célt-melyet kitűzött maga elé meg tudja valósítani. Majdnem minden létesítményt a fiatalság megsegítésére hívtak létre, leginkább ki kell emelnünk ezek közül a Losonci Teológiai Szemináriumot, mely azért jött létre, hogy képezze az ifjakat. Hiszen itt a hallgatók elsajátíthatták azokat az ismereteket, melyek szükségesek voltak ahhoz, segédlelkésszé válhassanak, majd később pedig lelkipásztorrá.

Segítsége az árvaházak létrehozásában, vagy az árvízkárosult Tiszaújlak esetében is nagy gondviseléséről tesz bizonyosságot. Mert bár valószínűleg akadt volna más személy is, aki tud segíteni a püspök, elmondhatjuk az elsők között volt, akik kinyújtottak kezüket az emberek megsegítésére.

⁵⁰ A kárpátaljai református püspök körlevele.//Prágai Magyar Hírlap. Tizenkettedik évfolyam, 159. szám. Prága, 1933. 7. 16. 3. old.

IV. KÖZÉLETI ÉS EGYHÁZI TEVÉENYSÉGEI

A püspök rengeteg konferencián és gyűlésen volt jelen, ahol megtárgyalták az egyházközösségük felvirágoztatásának lehetőségeit, valamint átbeszéltek az aktuális eseményeket. Ebben a fejezetben be lesz mutatva, az hogy milyen konferenciákon s gyűléseken vett részt, valamint bővebben ki lesz fejtve az, ahol taglálva volt a munkája.

4.1 Konferenciák

A püspök több tanácskozáson is megjelent, amelyeken nem csak, mint résztvevő, hanem mint előadó is kivette szerepét. A továbbiakban szó lesz a huszti, nagyszőlősi, técsői. nagypaládi, munkácsi, viski és nagyberegai konferenciákról.

Bertók Béla püspök részt vett a **Presbiteri konferencián**, mely Huszton volt megtartva 1927-ben. Rajta kívül még megjelentek, olyan személyek, mint: Biki Ferenc máramaros-ugocsai egyházmegyei esperes, Szabó Béla helyi lelkész, Bácsy Gyula missziói lelkész, Sárkány Lajos királyházi lelkész és Peleskey Sándor viski lelkész. A konferencia közös énekléssel kezdődött meg, melyet Sárkány Lajos királyházi lelkész imádsága és igehirdetése követett. Ezután Peleskey Sándor viski lelkész mondta el megnyitó beszédét és üdvözölte a püspököt. A konferencián Bertók Béla püspök úr is felszólalt és kihangsúlyozta, hogy szükségük van a gyülekezeteknek és vezetőiknek ezekre a konferenciákra, valamint megköszönte Peleskey Sándor viski lelkész üdvözlését. A konferencián ezután Peleskey Sándor viski lelkész, Szabó Béla helyi lelkész és Bácsy Gyula missziói lelkész tartott kiselőadást. A konferencia délelőtti részét Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperes rekesztette be. A délután folyamán a konferencia a templomban az evangelizációs istentisztelet keretében folytatódott, ahol az ígét Bertók Béla református püspök hirdette.⁵¹

Majd részt vett az ugyanezen, éven megrendezésre kerülő **Nagyszőlősi leánykonferencián** is. A konferencia előestéjén a helybéli gyülekezetnek délután 7 órától 9 óráig vallásos este volt megszervezve. Az estét gyülekezeti énekkel kezdték meg, majd Tusa Menyhért szőlősgyulai lelkész mondta el imáját és tartotta meg az igei részt. Ezután Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperes mondta el megnyitó beszédét, mely után Isaák Imre técsői lelkész prédikált. A záróbeszédet Szabó Béla huszti lelkész mondta el, mely után a gyülekezet elénekelte a záró éneket. A konferencia másnap reggel délelőtt 9-12 óra között zajlott le. A megnyitó imát Keresztury József viski lelkész mondta el, mely után Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperes üdvözölte a megjelent vendégeket. A bevezető előadást Bertók Béla református püspök mondta el, utána Bácsy Gyula misszió lelkész

⁵¹Presbiteri konferencia.//Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 2. szám. Nagykapos, 1927. 01. 09.

tartotta meg kiselőadását. A konferencia folytatódott délután 3 órától 5 óráig. Igét hirdetett Simon Zsigmond asztélyi lelkész, majd előadást tartott Szabó Béla huszti lelkész a leányköri munkákról. a harmadik nap csoportos bibliatanulmányozással kezdődött el a konferencia, melyet kiselőadás követett Isaák Imre técsői lelkész előadásában. Délután volt a búcsú összejövétel, ahol Bertók Béla református püspök, Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperes és Bácsy Gyula mondták el záró beszédeiket.⁵²

1929-ben részt vett a **Técsői leánykonferencián**. A Kárpátaljai Református Egyházkerület missziói bizottsága Técsőn leánykonferenciát tartott, ahol részt vettek a leánykörök és nőegyesületek képviselői, egyházi és világi előkelőségek. Bertók Béla református püspök, Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperes és Nagyiday Ferenc egyházmegyei főgondnok is jelen volt. A vendégeket, a püspököt és Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperest fehér ruhás lányok, a város lakói és az egyházi és polgári vezetők fogadták. A püspököt mindenki személyesen köszöntötte, majd elkezdődött a konferencia istentisztelettel. Az igét Nagy Lajos fertősalmási lelkész hirdette. Ezek után Bertók Béla püspök mondta el megnyitó beszédét és üdvözölte a konferencián megjelent vendégeket. A püspök megnyitó beszéde után Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperes és Isaák Imre lelkész üdvözölte a püspököt és a résztvevőket. A konferencia másnap délelőtt is folytatódott, ahol Lajos Sándor fancsikai lelkész hirdette az igét, előadást tartott Sárkány Lajos királyházi lelkész. A konferenciának délelőtti része Lengyel Ilonka csapi leányköri vezető énekével zárult le. Délután a lelkészi és tanítóegyesület tartott értekezletet, melynek vezetője Isaák Imre volt. A záró ünnepségen az igét Simon Zsigmond asztélyi lelkész hirdette, kiselőadást tartott Bácsy Gyula a Beretkei Árvaházról. A búcsúbeszédet a helybéli lelkész Isaák Imre mondta el. A konferenciát pedig Bertók Béla püspök zárta le beszédével.⁵³

Későbbiekben részt vett a Kárpátaljai Református Egyházkerület **Nagypaládi konferenciáján**, valamint a **Nyári konferenciáján** is, amelyeken beszédet mondott és előadásokat tartott.⁵⁴ A Kárpátaljai Református Egyházkerület Nyári konferenciáját Munkácson tervezték megtartani. A konferenciát istentisztelettel nyitották meg, ahol Bertók Béla püspökmondott nyitó beszédet és Tornyai János prédikált. Másnap bibliakörök és istentisztelet volt megtartva. A prédikációt Balogh Sándor lelkész vezette le. Később előadást tartott Szabó Dezső missziói lelkész. A harmadik nap reggelén szintén bibliakörök és istentisztelet volt megtartva. Györe István

⁵² Nagyszőlősi leánykonferencia programja.// Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 43. szám. Nagykapos, 1927. 10. 23.

⁵³ Nagyszabású egyháztársadalmi esemény volt a ruszinszki református leánykörök técsői konferenciája.// Prágai Magyar Hírlap. Nyolcadik évfolyam, 237. szám. Prága, 1929. 10. 18. 4. old.

⁵⁴ A Kárpátaljai Református Egyházkerület belmissziós konferenciája Nagypaládon. //Prágai Magyar Hírlap. Tizedik évfolyam, 145. szám. Prága, 1931. 06. 27. 6. old.

beregújfalusi lelkész prédikált, előadást pedig Sárkány Lajos lelképásztor tartott. A konferenciát Bertók Béla püspök zárta le beszédével-⁵⁵

1932-ben Munkácson került megrendezésre a **Reformátusok konferenciája**, melynek vezetője Bertók Béla püspök volt. Itt kihangsúlyozta, hogy a kárpátaljai magyar református egyház és szelleme nem gyűlölködő és nem támadja a más felekezethez, nemzetiséghez tartozó személyeket. Ameddig ő e tisztségében van, addig mindent meg tesz azért, hogy ez így is maradjon. Továbbá beszélt még arról is, hogy mennyire fontos az, hogy képezzék a fiatalságot, mivel egyszer majd az idősebb generációk helyét nekik kell átvenni, és arra jó, ha fel vannak már készítve előre.⁵⁶

1933-ban még részt vett a Kárpátaljai Református Egyházkerület **Ifjúsági konferenciáján Bátyúban**, ahol rajta kívül még jelen volt Bary Gyula és Isaák Imre a máramaros-ugocsai egyházmegyék esperesei, Nyitray Béla helyi lelkész és Bácsy Gyula Beretkei Árvaház vezetője. A konferenciát igehirdetéssel kezdték meg, melyet Isaák Imre ekkor már máramaros-ugocsai esperes tartott meg, majd az eseményt Bertók Béla püspök nyitotta meg beszédével. A tanácskozáson Szabó Béla huszti lelkész és az ifjúsági körök képviselői tartottak kiselőadásokat. Estére gyülekezeti ünnepély volt a templomban, ahol Balogh Sándor minaji lelkész prédikált és Darányi Lajos lelkész tartott kiselőadást. A konferencia második napján Tornyai János bilkei lelkész prédikált, kiselőadást pedig Sárkány Lajos tartott a külmisszióról. A konferenciát Györe István beregújfalusi lelkész igehirdetése után Bertók Béla református püspök zárta le.⁵⁷

1935-ben jelen volt a Visken megrendezésre kerülő **Református ifjúsági konferencián**. Vezetője Bertók Béla püspök és Isaák Imre esperes volt. A konferenciára Técsőről, Husztról, Királyházáról, Nagyszőlősről és Tekeházáról is érkeztek a hívek. Nagy jelentőséggel bírt az, hogy ezen az alkalmon megjelent Molnár Mária külmisszionárius. Molnár Mária beszámolt az Ausztrália mellett fekvő Pitilu-szigeten végzett hittérítői munkájáról. Az ősi, híres templomban, melyben II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata előtt országgyűlést is tartott, Tornyai János tekeházai lelkész imádkozott, Isaák Imre esperes prédikált s Molnár Mária és Bertók Béla püspök beszélt, s a viski énekkar énekelt. Délután dr. Sárkány Lajos királyházai lelkész prédikált és Szabó Béla huszti lelkész tartott előadást az ifjúsági munkáról. Ugyanekkor az asszonykörnek kint a szabadban dr. Buday Istvánná, Szabó Béláné és Szabó Sándorné tartott előadásokat. Este a kultúrteremben Bertók Béla püspök a Kárpátaljai Reformátusok Segítő Egyesületéről s az egyház árvaházairól adott elő.⁵⁸

⁵⁵ Kárpátaljai Református Egyházkerület nyári konferenciája.// Prágai Magyar Hírlap. Tizenegyedik évfolyam, 181. szám. Prága, 1932. 08. 10. 3. old.

⁵⁶ Munkácsi Református konferencia.//Prágai Magyar Hírlap. Tizenegyedik évfolyam, 186. szám. Prága, 1932. 08. 17. 3. old.

⁵⁷ A Kárpátaljai Református Egyházkerület Ifjúsági konferenciája. //Prágai Magyar Hírlap. Tizenkettedik évfolyam, 191. szám. Prága, 1933. 08. 24. 4. old.

⁵⁸ Református ifjúsági konferencia Visken. //Prágai Magyar Hírlap. Tizenegyedik évfolyam, 261. szám. Prága, 1935. 11.15. 4. old.

A Kárpátaljai Református Egyházkerület **nagyberegi** községben tartotta meg a **konferenciáját**, amelyen Kárpátalja majdnem minden egyes egyházközsége képviseltette magát. A konferencia a beregi ősi kálvinista templomban zajlott le, amely még a tizenötödik században épült. A megnyitó istentiszteletet Horkay Lajos salánki lelkész prédikálta, a nyitó előadást Bertók Béla püspök tartotta, és az általa alapított Kárpátaljai Reformátusok Segítő Egyesületéről, annak célkitűzéséről és munkamódszeréről beszélt. Hangsúlyozta, hogy a református egyház a mostani áldatlan gazdasági viszonyok közepette sem feledkezik meg szociális elhivatottságáról, hanem tovább megy a megkezdett úton, amit legjobban bizonyít a Munkácson létrejövő Szeretet-ház és a Nagyszőlősön rövidesen létrehozandó Református Árvaház, amely Bácsy Gyula volt beretkei árvaházi igazgató vezetése alatt fog megnyílni. Majd Bary Gyula nagyberegi lelkész a beregi gyülekezet múltját és jelenét ismertette. Azután dr. Nagy Lajos kishégányi lelkész tartott előadást „Az egyház és az ifjúság” címmel. Este vallásos estély volt a templomban, amikor Szabó Béla huszti lelkész prédikált, Isaák Imre técsői esperes-lelkész énekelt és Szőke István rozsnyói lelkész, tartott előadást. Másnap, Simon Zsigmond asztélyi lelkész a magyar reformátusok külföldi feladatát és munkáját ismertette, majd Bertók Béla püspök mondta el záró beszédét. Utána Györke István beregufalusi lelkész igehirdetésével és imádságával a konferencia véget ért. A konferencia egész időtartama alatt sok szép szavaltat és énekszám is elhangzott.⁵⁹

4.2 Gyűlések

1924-ben részt vett a **Reformátusok egyetemes konventjének ülésén** is, melyet Kassán tartottak meg. A gyűlés elnöke Pálóczi Czinke István volt, aki elmondta a nyitó beszédet is. A gyűlésen részt vett még Szilassy Béla, Balogh Elemér és Polchy István is. A nyitó imát Pálóczi Czinke István mondta el, melyet Lukács Géza főgondnok megnyitó beszéde követett. Azért hívták össze a gyűlést, hogy az egyházzal kapcsolatban a felmerülő problémákra megoldást találjanak. Kimondták azt a döntést, hogy a konvent érvénybe lépteti a nyugdíjintézeti törvényt.⁶⁰

A püspök abban az évben részt vett a **Református lelkipásztori értekezleten**, melyet a Kárpátaljai Református Egyházkerület szervezett meg Beregszászban. A gyűlés közös énekkel kezdték meg, ezután pedig áhítatot tartott Bácsy Gyula feketepataki lelkész. Az alkalmon elnöki megnyitót mondott Peleskey Sándor viski lelkész és üdvözölte Bertók Béla református püspököt. Felolvasást tartott ezután Szendrey István, előadást pedig Peleskey Sándor, aki bemutatta a

⁵⁹ Fényes siker jegyében tartották meg Nagyberegen a kárpátaljai reformátusok nyolcadik országos konferenciáját.//Prágai Magyar Hírlap. Tizennegyedik évfolyam, 189. szám. Prága, 1935. 08. 20. 4. old.

⁶⁰ Reformátusok egyetemes konventjének ülése.// Prágai Magyar Hírlap. Harmadik évfolyam, 9. szám. Prága, 1924. 1. 11. 3. old.

lelkészegyesület alapszabályának tervezetét is. Megválasztották még a lelkészegyesület tagjait, az elnök Szentimrey József esperes lett, a jegyző pedig Kallos Béla.⁶¹

Részt vett a **Kárpátaljai Református Egyházkerület közgyűlésén** is, amely szintén Beregszászban került megrendezésre. A közgyűlés vezetője maga a püspök és Polchy István főgondnok volt. A gyűlést a püspök imával kezdte meg, majd a főgondnok mondta el azt, hogy szerinte mihamarabb létre kell hozni egy olyan létesítményt, ahol képezni tudnak majd fiatalokat a lelkészi pályára. Bertók Béla püspök üdvözölte Biki Ferencet máramaros-ugocsai esperest. A gyűlésen kimondták, hogy tavasszal lelkésszentelést fognak majd tartani. A gyűlést Bertók Béla püspök zárta le beszédével.⁶²

1927-ben részt vett a **Kárpátaljai Reformátusok nagygyűlésén** is, mely Beregszászban volt megtartva a református templomban. Itt megbeszélték a II. református napnak a menetét, ahol megünnepeli Károli Gáspár születésnapjának négyszázadik évfordulóját, valamint a Biblia kiadásának három és fél százados évfordulóját. Elmondták, hogy a református napot Bertók Béla püspök fogja megnyitni. Majd előadások fognak következni. Előadást fog tartani Biki Ferenc nagyszülői lelkész, Szabó Béla huszti lelkész.

Abban az évben jelen volt a **Beregi református egyházmegye gyűlésén** is, melynek ő volt a vezetője. Itt terjesztette fel azt a szándékát, hogy megnyitották a Kálvin Nyomdát. Elmondta, hogy a megnyitásához a tőkét a beregi református egyházmegye adta. Viszont nem számoltak azzal, hogy a saját egyházuk is cserbenhagyja őket azzal, hogy a konkurenciához viszi a nyomtatnivalót.⁶³

Három évvel később 1930-ban jelen volt a **Beregszászi közgyűlésen**, melyet a Kárpátaljai Református Egyházkerület hívott össze. Vezetője pedig Bertók Béla református püspök és Polchy István főgondnok volt. A gyűlés megnyitása előtt a püspök imával köszöntötte a megjelenteket, majd Polchy István főgondnok mondta el megnyitó beszédét. Ezután Bertók Béla püspök elmondta a püspöki jelentést, mely után fontos következtetéseket vontak le. Először is rendezni kell az állam és egyház kapcsolatát, kérni kell, hogy rendezzék az államsegélyek ügyét, valamint szeretnék volna, ha kötelezővé teszik a vallás oktatását. Azután választásokat tartottak, ahol megválasztották a konvent világi és egyházi tagjait. A konventi lelkészek rendes tagja lett Komjáthy Gábor ungi esperes, Mizsák Péter egyházkerületi tanácsbíró. Lelkészi póttagok lett Isaák Imre egykori jegyző. Világi rendes tagok lettek Korláth Endre egykori tanácsbíró, Siménfalvy Árpád egyházmegyei

⁶¹ Református lelképásztori értekezlet Beregszászban.//Prágai Magyar Hírlap. Harmadik évfolyam. 243. szám. Prága, 1924. 10. 24.

⁶² Kárpátaljai Református Egyházkerület közgyűlése.//Prágai Magyar Hírlap. Harmadik évfolyam, 285. szám. Prága, 1924. 12. 16.

⁶³ Beregi református egyházmegye gyűlése.// Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 23. szám. Nagykapos, 1927. 06. 05. 5. old.

gondnok. Ezután Szabó Béla egyházkerületi missziói lelkész tartott kiselőadást a belmissziós munkáról.⁶⁴

1931-ben került megrendezésre a **Kárpátaljai Református Egyházkerület közgyűlése** Beregszászban, melynek vezetője Bertók Béla püspök és Polchy István főgondnok volt. A gyűlést a püspök nyitotta meg imával, majd a főgondnok mondta el a nyitó beszédét. Ezután Szuter Jenő lelkész tette le az esküt. A gyűlésen jelentette be Bácsy Gyula azt, hogy Erdélyi Béla festő megfestette a portréját Bertók Béla püspöknek. A bejelentés után Bertók Béla református püspök ismertette a püspöki jelentést a gyűlésen résztvevőkkel.⁶⁵

1933-ban jelen volt a **máramaros-ugocsai református egyházmegye őszi közgyűlésén**, ahol Isaák Imre técsői lelkészt esperessé avatták fel. Rajta kívül még jelen volt Polchy István főgondnok is. Horkay Lajos salánki lelkész mondta el az üdvözlő imádságot, majd Nagy Iday Ferenc egyházmegyei gondnok üdvözölte az új esperest.⁶⁶ Az eseményen még jelen volt Korláth Endre tanácsbíró, Egry Ferenc egyházmegyei gondnok, Royko Alfréd egyházmegyei tanácsbíró is.⁶⁷

4.3 Harangavatások

Azért fontos kitérnünk a dolgozatban arra, hogy miért vett rész az ilyen alkalmakon, mivel egy lelkész, püspök életéhez az is hozzátartozik, hogy a gyülekezetek elhívják templomot, papi lakot, harangot vagy orgonát felszentelni. Ez egyfajta megtiszteltetés az adott lelkésznek, hiszen mást is hívhattak volna el azért, hogy elvégezze ezt a ceremóniát, mégis úgy gondolták Ő erre a legalkalmasabb. A továbbiakban szó lesz a nagyszőlősi, tiszabökényi, ungvári, tiszakeresztúri, és taracközi és eszenyi harangavatásról.

A nagyszőlősi református egyház kitűzte céljául, hogy az Egry Ferenc által készített harangot, Bertók Béla püspökkel fogják felavatni hatalmas ünnepség keretében. A püspök először meglátogatta a szőlős végárdói leányegyházat, ahol istentiszteletet tartott, majd fogadta az egyháztanácsot és onnan ment át Nagyszőlősre. Itt a presbiterek és Biki Ferenc esperes üdvözölték őt, majd virágcsokrot adtak át neki és köszöntőket mondtak el. Miután a püspök megáldotta a harangot, a gyülekezet a templomba vonult. Az istentiszteletet a püspök imával nyitotta meg, majd Peleskey Sándor viski lelkész mondta el nyitó beszédét és Biki Ferenc tartott kiselőadást. Az istentisztelet után Bertók Béla püspök fogadta a küldöttség tagjait. Az eseményen megjelent a görög katolikus egyház képviselőjében Szabó Eumén fő esperes a kanonok vezetésével. Részt vett a római

⁶⁴ A Kárpátaljai Református Egyházkerület beregszászi közgyűlésén rendíthetetlen bizalmáról és ragaszkodásáról biztosította Bertók Béla püspököt.// Prágai Magyar Hírlap. Kilencedik évfolyam, 285. szám. Prága, 1930. 12. 14. 7. old.

⁶⁵ Kárpátaljai Református Egyházkerület közgyűlése Beregszászon.// Prágai Magyar Hírlap. Tizedik évfolyam, 284. szám. Prága, 1931. 12. 13. 2. old.

⁶⁶ Isaák Imre técsői lelkész beiktatása.// Napló. Első évfolyam, 13. szám. 1933. 10. 18.

⁶⁷ Lelkészbeiktatás.//Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 45. szám. Nagykapos, 1927. 11. 06. 8. old.

katolikus egyház képviselője Zaharay Pál pápai kamarás a plébános vezetésével, valamint a máramaros-ugocsai református egyházmegye is képviseltette magát.⁶⁸

Tiszabökényben 1927-ben avatta fel a harangot Bertók Béla püspök, Biki Ferenc esperes és Fóris Endre barkaszói lelkész. A harang mellett felavatták a renovált templomot is.⁶⁹

Ungváron szintén abban az évben avatták fel az Egry Ferenc által készített harangot ünnepség keretein belül. Az avatást pedig maga Bertók Béla püspök végezte el. A püspököt a vasútállomásnál az ungvári presbitérium, számos egyházi előkelőség és lelkész üdvözölte. Majd Konyáthy Gábor ungvári segédlelkésszel együtt köszöntötték a püspököt. Az ungvári nagy vashídnál felállított diadalkapu előtt előbb dr. Szova tanácsos orosz és magyar nyelven köszöntötte, majd a református parókia előtt, az ungvári református kör elnöke Kormos Gerő köszöntötte a püspököt. A püspök a válaszaiban buzdította az embereket a keresztény eszmékhez való ragaszkodáshoz, valamint kérte az Úr áldását Ungvár lakosságára. A harangavatás után istentiszteletet tartottak. Istentisztelet zajlott le a templomban, ahol Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperes mondta el az imádságot, az igét pedig K. Nagy Sándor kisdobronyi lelkész hirdette. Ezután közös ének és úrvacsorai agenda következett, melyet Komjáthy István nagygejőczi lelkész tartott meg. A másik istentisztelet a református iskola udvarán volt megtartva, ahol igét hirdetett Nagy Sándor kisgejőczi lelkész. A napot műsoros estély zárta le.⁷⁰

Tiszakeresztúron is abban az évben került sor a harangszentelésre, melyhez történet is fűződik. A harangot egy keresztúri édesapa adta, aki elveszítette mind két gyermekét, ezért az emlékezetükre egy harangot ajándékozott a tiszakeresztúri egyháznak. A harangavató imádságot Bertók Béla püspök mondta el. Azután istentisztelet következett, ahol dr. Sárkány Lajos királyházi lelkész prédikált.⁷¹

A taracközi református egyház hívei felépítették imaházukat, valamint harangot is szereztek hozzá, így voltaképpen leányegyházzá alakították azt. Az imaház és a harang felszentelésére Bertók Béla püspököt és Biki Ferenc máramaros-ugocsai esperest kérték fel. A felavató istentiszteleten pedig az esperes mondta el az imát, majd a püspök hirdette az igét.⁷²

Az eszenyi református egyház 1925-ben pünkösd első napján harangavató ünnepséget rendezett, ahol jelen voltak a ruszinszkói református egyház vezetőségei és a környék fontosabb személyei is. A vasúti állomásnál fehér ruhás lányok és kocsitábor várta az érkező vendégeket. Az eseményen megjelent Bertók Béla református püspök, Polchy István egyházkerületi főgondnok,

⁶⁸ Harangavatás Nagyszőlősen.//Református Egyház és Iskola. Ötödik évfolyam, 39. szám. Nagykapos, 1925. 09. 27.

⁶⁹ Tiszabökényben harang és templomavatás.//Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 33. szám. Nagykapos, 1927. 08. 14.

⁷⁰ Harangavatások.//Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 34. szám. Nagykapos, 1927. 08. 21.

⁷¹ Harangavatás Tiszakeresztúron.// Református Egyház és Iskola. Hetedik évfolyam, 40. szám. Nagykapos, 1927. 10.

⁷² Taracköz.//Prágai Magyar Hírlap. Tizedik évfolyam, 247. szám. Prága, 1931. 10. 30. 6. old.

Egry Ferenc egyházmegyei gondnok, Korláth Endre egyházkerületi tanácsbíró és Bakó Gábor egyházkerületi ügyész. A falu elején található diadalkapunál a püspöknek virágcsokrot nyújtott ár Badó Etelka. A parókia bejáratánál Szabó István helybéli lelkész üdvözölte a vendégeket, ezután kezdődött meg a két új harang felavatása. A harangavató imádságot Bertók Béla református püspök mondta el. Azután istentisztelet vette kezdetét a templomban és az udvaron. A templomban K. Nagy Sándor kisdobronyi lelkész mondta el nyitó imáját és Barkaszy Károly szalókai lelkész prédikált. A záróbeszédet Kájel Mihály zápszonyi lelkész mondta el. Az udvaron G. Nagy Sándor kisgejőczi, Kássa Ferdinánd csongori és Györke Endre tisztaágteleki lelkész végezték az istentiszteletet. Este táncmulatság zárta le Eszenyben az ünnepséget táncmulatság zárta le.⁷³

Azért volt fontos bemutatnunk ezeket az eseményeket a püspök életében, tevékenységében, hogy lássuk mennyi mindenben, hány helyen kellett megfelelnie, azért, hogy célt tudjon majd érni. Több konferencián, gyűlésen vett részt, melyek azért lettek életre hívva, hogy jobban áttárgyalják a gyülekezetek életét, jobban megismerjék magukat a gyülekezeteket, akikért tenni akarnak. Továbbá a lelkészeknek az életükben, mint említettem nagy megtiszteltetés az, ha egy gyülekezet felkéri arra, hogy szentelje fel egyházát, parókiáját vagy harangját. Hogy hány templomnál végzett szentelést, az pontosan nincs fel tüntetve, hiszen az itt felsorolt harangavatások is csak a töredékei annak, melyet valóban végrehajthatott. Viszont nem elhanyagolható adat egy lelkésznél, mint ahogy az sem, hogy mennyi esketést hajtott végre, keresztlést, vagy temetést.

⁷³Harangavató Eszenyben.// Református Egyház és Iskola. Ötödik évfolyam, 25. szám. Nagykapos, 1925. 06. 21. 9-10. old.

V. FEJEZET. VISSZATÉRÉS AZ ANYAEGYHÁZHOZ

A püspöknek rengeteg dologgal kellett megküzdenie, s bár volt számtalan akadály előtte, volt, hogy majdnem feladta azt a célt-melyet kitűzött maga elé, mégis az Úr áldó keze végig vezette az ösvényen és kivezette a sötétségből, erőt adott neki a harcban, melyből végül győzedelmesen tudott kijönni. Azzal, hogy véget ér a harca az állammal, mely rossz viszony miatt nem csak saját élete, hanem gyülekezete tagjainak sorsa is meg volt pecsételve, valóban látszik az, hogy az Istennek milyen nagy gondviselése van teremtményei felé. Tehát, hogy elismerte az állam, ezáltal hajlandó volt elfogadni azt, hogy a magyar kisebbség Bertók Béla munkácsi református lelkészt választotta meg egyházkerületük élére előbb, mint esperest, majd, mint püspököt, örömmel töltötte el azokat az embereket, akik ezt a hírt már régóta várva várták.

Rendeződni látszott a helyzet, bár nem ment zökkenőmentesen, hiszen ott volt a múlt melyet már nem lehetett megváltoztatni, mégis felcsillant egy reménysugár, hogy a helyzet ezen túl már nem olyan lesz, mint eddig, változás fog történni a gyülekezetek ügyében.

Ebben az időben a püspöknek megtiszteltetésben lehetett ismét része. Ugyanis betölthette azt a tisztséget, mely a legnagyobb megtiszteltetésnek számítódik egy református lelkész életében. Az egyetemes konvent elnökévé választották mivel, aki eddig betöltötte ezt a tisztséget, azaz Balogh Elemér⁷⁴ a Dunáninnyi Református Egyházkerület első püspöke elhunyt⁷⁵

A változás tehát már úgy érte őt, mint az egyetemes konvent elnökeként. S amíg a püspök, mindent megtett azért, hogy a rengeteg segítséget meghálálja azoknak az embereknek, akik kiálltak mellette, addig úgymond a „fejük felett” döntés született.

Az 1938. november 2-án megkötött I. Bécsi döntés értelmében, ugyanis valóra vált a református egyházközösség oly régóta dédelgetett álma. Ennek a döntésnek a következtében a Magyarországtól a trianoni békeszerződés (1920. június 4) által elszakított területek, visszakerültek oda ahová tartoztak eredetileg. Tehát a trianoni cseh-magyar határt felváltotta a bécsi néphatár.

⁷⁴Balogh Elemér, 1921-től a Dunáninnyi Református Egyházkerület első püspöke lett. 1921. június 22-én iktatták be hivatalosan is tisztségébe. 1929-től pedig az egyetemes konvent elnöke lett. Majd betegeskedni kezdett és elveszítette életét, így utóbbi tisztségét a püspök töltötte be. Bertók Béla püspök részt vett a temetésén is, ahol búcsúbeszédet is mondott. Beszédét Szent Pál apostolnak Timóteushoz Írott leveléből vett idézettel kezdte, majd méltatta az elhunyt nagy érdemeit, amelyeket a református egyház felvirágoztatása terén életében szerzett. „Egyénisége, jósága igen nagy volt, egy kegyes ember megtestesülése volt az elhunyt püspök. Zokszó nélkül tett, cselekedett és segített mindenkin, akit bármi baj ért. Önzetlenül szeretett minden bajbajutott testvért, szeretett magáért a szerétéiért. Látható alakja eltűnt testi szemeink elől, de a koporsóban most már a lélek van, miként a húsvéti sírban is.

⁷⁵Balogh Elemér.//Prágai Magyar Hírlap. Tizenhetedik évfolyam, 90. szám. Prága, 1938. 04. 20. 3. old.

Vagyis a határozat értelmében visszakerült Magyarországhoz: Kassa (Ma Szlovákia második legnagyobb városa), Ungvár (területi jelentőségű város Ukrajnában), **Munkács** (területi jelentőségű város Ukrajnában, Kárpátalján), Komárom (város Magyarországon), Verebély (város Szlovákiában), Nagysurány (város Szlovákiában), Rozsnyó (kisváros Szlovákiában) és még más városok is.

A visszacsatolt városoknak valójában mit hozott a rendelet? Egyfajta békét, mely az eltelt húsz év alatt haraggal és gyűlölködéssel telt meg.

Magyarországnak pedig területi és népességi növekedést hozott. Bár akadtak olyan területek, ahol még a magyarság kisebbségként nem lett visszacsatolva, mégis az, hogy ezeket a területek magukénak tudhatják örömet okozott számukra.⁷⁶

A bevonuló magyar honvédséget először Bertók Béla püspök üdvözölte, s elmondta, hogy ez az a nap melyet felszabadításnak fognak tekinteni, hiszen ekkor veszik le róluk a jelképes bilincseket. Maguk mögött hagyhatják a nyomorúságot, a szenvedést, a megpróbáltatásokat és a megvetés érzését.⁷⁷

A visszacsatolt városok közül ki kell, emelnünk Munkácsot, hiszen a püspök onnan indította el pályafutását. Munkács volt az a város, ahol a magyar lakosság a húsz év alatt megmutatta, hogy bár a magyarságot el lehet nyomni, de megsemmisíteni sohasem lehet majd. Ebben a városban nem voltak sem felekezeti, sem faji, sem nemzetiségi megkülönböztetések. Itt magát mindenki egyszerűen munkácsinak vallotta. Ez az irányvonal pedig Bertók Béla püspökhöz köthető, aki a Munkácsi Magyar Kultúregyesület élén állt, továbbá az elnöke volt a munkácsi kaszinónak, mely nemrégiben ünnepelte a 100. évfordulóját.⁷⁸ Csehszlovákiában, Szlovenszón és Kárpátalján Munkács az egyetlen olyan város, amelynek hivatalosan elismert magyar kisebbsége van. Se Pozsonynak, se Kassának, se Ungvárnak nincsen bejelentve magyar kisebbsége.

S, hogy hogyan is reagált később majd Bertók Béla püspök arra az eseményre, melynek következtében ismét visszatérhettek Magyarországhoz? Az a budapesti V. zsinati felszólalásából is kiderül:

„Isten olyan ajándékot adott meg számunkra, melyet már több mint húsz éve dédelgetünk szívünkben. Mi az elszakított gyermekei az anyaegyháznak, ismét itt vagyunk, hogy a szerető ölelésébe fogadjon bennünket.

Bár a háború megtépázta szeretett hazánkat, mi sem éltünk jobban külhonként egy idegen államban. Egy reménységünk volt csupán, melyet az Úr helyzet szívünkbe. Egy tehetségünk, melyet elvenni tőlünk soha nem lehetett, ez pedig a mindig kitartó, legyőzhetetlen hitünk volt.

⁷⁶Magyarország gyarapodása.//Prágai Magyar Hírlap Tizenhetedik évfolyam, 251. szám. Prága, 1938.11.04. 1. old.

⁷⁷Munkácsi tudósítás.//Napi Hírek. Budapest, 1938. 11.10.

⁷⁸Beszélő számok.//Békésmegyei Közlöny. Hatvanötödik évfolyam, 91. szám. Békéscsaba, 1938. 04. 24. 4. old.

Azt hiszem, elmondhatom jómagam és az itt megjelenő emberek nevében, hogy mindnyájunkban volt egy evangélium, mely tartotta bennünk a küzdelmet az elnyomás ellen, mely így szól: „*TARDS MEG, AMI NÁLAD VAGYON, HOGY SENKI EL NE VEHESSÉ A TE KORONÁDAT*”.

Milyen jó látni és hallani azt, hogy egy háborút elszenvedett ország, aki elveszítette területeinek nagy részét, képes volt azokból valamennyit visszaszerezni az 1938-as I. Bécsi döntés által. Milyen nagy öröm érte azokat az elszakított kisebbségeket, akik egy olyan állam területén éltek, ahol nem vették figyelembe az alapvető jogukat és sokszor megaláztatás érte őket. Jó dolog tudni azt, hogy bár nem reménykedhettek abban, hogy ez a döntés meg fog születni mégis volt egy oltalmazójuk, aki „felvértezte őket a harcban”. Olyan erőt és támaszt biztosított számukra, amely a hitből gyökeredzik, s azt egyedül az Isten tudta megadni mindnyájuk számára.

Majd folytatta beszédét, ahol bővebben is kifejtette, hogy mit is jelent számukra, a fentebb elhangzott igei rész a Szentírásból.

„S elmondhatom bár rengeteg szenvedést éltünk át az elmúlt esztendőkből, mi valljuk, hogy magyarok vagyunk és azt is, hogy reformátusok. Ezt pedig tőlünk senki sem veheti el.

A koronát végül akkor kaptuk meg, amikor ez a döntés életbe lépett. Hiszen visszatérhettünk ide, ahonnan önkényesen elszakítottak bennünket. Beszélhetnék arról, hogy mennyi nyomorúságot kellett megélnünk, míg el voltunk szakítva az anyaegyháztól, de ez a nap ma nem szabad, hogy beárnyékolja a múlt sötét oldala. Ma örömet és boldogságot kell éreznünk, azért mert ott vagyunk, ahová tartozunk.

Ezért kérünk, mindenkit fogadjanak be gyülekezetükbe, közösségükbe minket. Végül el szeretném, mondani azt, hogy az Úr a mi nagy vezetőnk, aki jelent volt minden eseménynél, és azért hajtotta végre ezeket a cselekedeteket, hogy a magyar nemzet álmából végre felébredjen, viszont még az Ő idején támadjon fel egész Magyarország”⁷⁹

Azzal, hogy visszatértek oda, ahová eredetileg tartoztak, nagy megkönnyebbülést-örömet okozott az egykor külhoni magyarságnak.

A püspök rendíthetetlen és felbecsülhetetlen munkájáért melyet, az elszakított területen az egyházközössége érdekében tett, a magyar kormányzás a magyar érdemrend középkeresztjével tüntette ki.⁸⁰

Ugyanazon az éven ünnepelte a Munkácsi Református gyülekezet azt, hogy Bertók Béla püspök már 25 éve szolgál a közösségükben. A gyülekezet úgy tervezte, hogy ezt a nagy eseményt egy ünnepi istentisztelettel és presbiteri díszgyűléssel fogják megünnepelni a templomukban.

⁷⁹ Bertók Béla: Feltétel nélkül fogadjuk el a javaslatot.// Felvidéki Magyar Hírlap. Második évfolyam, 52. szám. Budapest, 1939. 03. 04. 5. old.

⁸⁰ A magyar Távirati Iroda jelentése.//Napi hírek. Huszonhatodik kiadás. Budapest, 1939. 09. 28.

Azonban el kell mondanunk, hogy ez alatt az idő alatt a püspök úr nem csak híveinek, hanem az idegen uralom alá került magyarságnak is vezetőjévé vált. Ezáltal ez a jubileum voltaképpen az egyetemes magyarság ünnepe is lesz, ahol a hivatalos személyek is jelen lesznek majd.⁸¹

Azonban a boldogságukat halálhír árnyékolta be. Mivel a csehszlovák katonák megtámadták Munkácsot és Oroszvéget. Ebben a küzdelemben megöltek hat fiatal férfit és egy asszonyt, akik készen voltak életüket áldozni a magyarságért.

Számtalan ember gyülekezett a munkácsi városháza előtti hatalmas téren, hogy a végtisztesség megadásánál jelen legyenek. A tér közepén kis városi park van. A parkban lepellettel letakarva katafalk s a katafalkon hét koporsó áll. Minden koporsón magyar nemzeti színű lepel található. A hatalmas tér zsúfolásig megtelt a gyászoló közönséggel. A koporsók előtt a gyászba borult hozzátartozók álltak. Bertók Béla munkácsi református püspök megkezdte gyászbeszédet. Mélységes csend, a fájdalom s az igazi részvét kifejezése ül mindenkinek az arcán. A református püspök imádságos szavainak befejezése után Sörös János római katolikus esperes plébános kezdte meg a katolikus gyászszertartást.⁸²

Még pár évet eltöltött tisztségében és vezetgette gyülekezetének életét úgy, hogy vissza lettek csatolva a magyarországi anyaegyházhoz, viszont 1941-ben, úgy érezte ideje már, hogy nyugdíjba vonuljon. Ő volt az, aki 16 éven át volt a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke. Valamint az egykori csehszlovákiai református egyetemes konvent és zsinat lelkészi elnöke is. Negyven évig volt lelkész. 1923 nyarán választották püspökké és az államhatalom elnyomása alatt a híveinek igazi nevelője és a magyar szellem lelkes harcosává vált.⁸³ Utána a gyülekezet élére Kovács József választmánytag került.⁸⁴

A püspök elbúcsúzott gyülekezetétől ahol elmondta, hogy a lekipásztori működésének vezető törekvése mindig a szeretet volt, a szeretetet igyekezett elplántálni hívei körében, szeretettel igyekezett lenni mindenki iránt.

Bár visszavonult és nem vett már részt a politikai ügyekben, nem hagyta magára a híveket. Ha valamilyen zavargás történt vagy egyéb akadály adódott, ő ott volt és támaszt nyújtott mindenkinek. Bár nem prédikált már az egyházban, vágyott Isten szavára, hiszen minden egyes alkalomra elment, hogy hallhassa mit is üzen az Úr számára.

Rengeteg jó dolgot cselekedett, melyért hálával tartoztak neki az emberek. Hiszen ott volt az örömteli és a szomorkás pillanatokban. Elvégezte azt, amit egy lelkésznek kellett, hol

⁸¹ A munkácsi református püspök negyedszázados jubileuma.//Nyírvidék-Szabolcs Hírlap. Hetedik évfolyam, 192. szám. Nyíregyháza, 1939. 08. 25. 2. old.

⁸² Napi Hírek. Budapest, 1939. 01. 08.

⁸³ Nyugalomba vonult a volt református püspök.// Ellenzék. Hatvankettedig évfolyam, 155. szám. Kolozsvár, 1941. 07. 9. 4. old.

⁸⁴ Munkács.//Nyírségi Virrasztó. Ötödik évfolyam, 22. szám. Nyíregyháza. 1941. 10. 15. 7. old.

kereszteléskor gyermekre adott áldást, házasságkor mindkét fél közös életére, hol vigaszt próbált nyújtani, azoknak az embereknek kik elveszítették egy-egy családtagjukat.

Létrehozott olyan dolgokat, melyek megkönnyítették az elszakított magyarság életét, és még ha akadályba is ütközött, ritkán fordult elő az, hogy feladja.

1942-ben ünnepelte meg a szolyvai gyülekezet azt, hogy egyházuk anyaegyházzá alakulhatott. Szolyván körülbelül 380, de növekvő létszámú református magyarság szervezkedett. 1942-ben a szolyvai lelkipásztor P. Tóth Lajos, végezte itt missziói munkáját is. Az új lelkipásztor javadalmának nagy részét a tiszántúli egyházkerület vállalta magára, a gyülekezet adakozása pedig a templom és parókia építés céljait szolgálja. Az anyaegyházközséggé szervezkedés az új lelkipásztor beiktatásával nyert befejezést, melyet Bary Gyula esperes és Fekésházy Sándor egyházmegyei gondnok személyesen végeztek. Az esperes a beiktatási szertartás során Biblia átnyújtásával az egyházközség lelki vezetését, az egyházmegyei gondnok a pecsétek átadásával az egyházközség adminisztrálását ruházta jelképesen a beiktatottra. P. Tóth Lajos az ifjú lelkipásztor alázatosságával, de lelkes buzgóságával is vállalta beköszöntő beszédében az Egyház Urának a magyar határsávon való különleges szolgálatát. A beiktatás után presbitériumi díszgyűlés volt, amelyen az esperes, az egyházmegyei gondnok, az egyház- község képviselőjében Körössy presbiter, az eddigi anyaegyház nevében pedig Kovács József munkácsi lelkipásztor mondott beszédet. A szolyvaiak hálásan emlékeztek meg egyházközségük mostani fejlődésének megindítójáról, Bertók Béla püspökről, aki mint munkácsi lelkész gondozta és értékes templomtelek szerzéséhez segítette őket.⁸⁵

Viszont a halál senkit sem kímél, bár valószínűleg szeretett volna még sokáig a szerettei körében maradni, 1945. április 27-én örök álomba merült.

Családját, egykori gyülekezetét, ismerőseit és barátait megdöbbenette ez a hír. Hisz egy olyan ember távozott el az élők sorából, aki nagy dolgokra volt hivatott. A temetésére csak az állami hatóságok nem mentek el, aki szerette őt és tisztelte mindenki megjelent. A Munkácson található temetőben temették el, a sírját a mai napig is karban tartják és koszorúval díszítik.⁸⁶

Zsinati atyaként így jellemezték őt:

„A Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke Munkács székhellyel. A „Szeretet' című lapot egész lelke egyéniségével szerkeszti. Megnyerő külsejű, nemes, férfias, impozáns megjelenésű férfi. A vértörvényszékek által megkínóztatott hitvallók méltó utóda. Az államalakulástól kezdve állami segély nélkül él. Teljesen vagyontalan. Egész lelkét, tehetségét egyházának szenteli. Igazi hitépítő munkát kezdett Ruszinszkóban. Ez a munka e téren szinte páratlanul áll. Munkácson nincs más csak önkéntes egyházi adó és lapjának nincs előfizetője.

⁸⁵ A szolyvai református anyaegyház megalakulása.// Őslakó. Ötödik évfolyam, 4. szám. Munkács, 1942. 02. 01. 2. old

⁸⁶ Munkácsi Református Egyházközség jegyzőkönyve. Kézirat.

Önkéntes adományokból tartja fenn a hatezer példányszámban megjelenő lapot. Bertók püspök tiszta, magyaros zamatú beszédei rendkívül magvasak. A zsinat legérdekesebb felszólalásai voltak.”⁸⁷

Összességében elmondható, hogy ebben a munkában egy olyan meghatározó személynek próbáltuk az életútját felvezetni születésétől kezdve haláláig, akik képes volt gyökeres változásokat létrehozni a mai Kárpátalja területén, amely 1920-tól 1938-ig a Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá tartozott. Az ő állhatatos munkájának köszönhetően valósulhattak meg azokat a dolgok, melyek nagyra tették őt nem csak a gyülekezetek szemében, hanem a külhoni magyarságnál is. Amikor úgy döntött, hogy véglegesen visszavonul, a gyülekezetek meglepődtek, viszont nem tartották vissza attól, hogy meglépje ezt a döntést-melyet elhatározott. Hiszen már idős volt, s nem várhatták el tőle azt, hogy még mindig harcolj tovább és tovább. Azzal, hogy megtartotta a hitét, bízott az Úrban, hogy mindent elrendez úgy, ahogy kell, hiszen az Ő útjai kifürkészhetetlenek, reményt adott egy olyan kisebbségben élő magyarságnak, református gyülekezetnek, melyért csak hálások lehettek. Viszont el kell azt is mondanunk, hogy a püspöknek szüksége volt a gyülekezetek támogatására is az Úr áldása mellett, hiszen bár lelkileg meg volt erősítve, ha viszont a gyülekezetek melyért harcolt elhagyja őt, voltaképpen egy olyan harcot vívott volna, mely sosem hozhat dicső befejezést.

⁸⁷ Magyar fejek a pozsonyi zsinat zöldasztalánál.//Prágai Magyar Hírlap. Hetedik évfolyam, 24. szám. Prága, 1928.01.29. 5. old.

ÖSSZEFOGLALÓ

A szakdolgozat a Kárpátaljai Református Egyházkerület életét igyekszik bemutatni Bertók Béla püspök egyes életeseményein keresztül. Ábrázolva van benne az egyházkerület megalakulásának okai és viszontagságos küzdelmei a csehszlovák időszakban. A munka öt fejezetre tagolódik, melyek végig vezetnek bennünket a püspök életútján.

Az első fejezetben ismertetjük a lelkeszi tevékenységét az első világháború alatt, egészen az 1919. szeptember 10-i Saint-Germain-ben megkötött békeszerződésig, amikor is a mai Kárpátalja területe a Csehszlovák állam fennhatósága alá került. Ez után pedig arról írtunk, hogy milyen kisebbségi református magyarként élni elszakítva a magyarországi anyaegyháztól egy idegen államban, valamint arról milyen körülmények között alakult meg a Kárpátaljai Református Egyházkerület és miként reagált erre Bertók Béla püspök.

A második fejezetben bemutatjuk, hogy milyen volt az egyház és az állam kapcsolata. Hogyan próbáltak működni az államon belül a magyarság református egyházközségei úgy, hogy számtalan akadállyal kellett szembenézniük. Felvázoltuk, hogy kezdetben a gyülekezetek nem kapták meg az állami segélyezést és, hogy ez az ok mire vezethető vissza. Ismertetve lett továbbá a Lévai zsinati gyűlés, ahol Bertók Béla püspök kiállt az egyházkerülete jogai mellett.

A következő fejezetben a karitatív intézmények és egyéb létesítmények létrehozásáról és működéséről kapunk leírást. Itt bemutatásra kerül kezdetben a belmissziós munka elindítása az egyházkerületben, majd a Református Otthon és Szeretet Árvaház, a Beretkei Árvaház, a Nagyszőlősi Árvaház, valamint a Kálvin Nyomda és az ott kibocsátott Szeretet Lap és Szeretet Naptár, a Losonci Református Teológiai Szeminárium. Ismertetve vannak az intézmények megalakulásának körülményei és okai, hogy milyen célból hívták életre azokat. Bővebben van írva a Kálvin Nyomda megalakításáról és működésének nehézségeiről, valamint a Losonci Református Teológiai Szeminárium létrehozásáról, megnyitásáról és annak fenntartási nehézségeiről.

A negyedik fejezetben bemutatjuk, hogy milyen közéleti tevékenységekben vállalt szerepet a püspök. Ismertetve vannak azok a konferenciák, gyűlések és harangavatások, melyeken megjelent és felszólalt. A dolgozatban nyolc konferencián való részvétele, nyolc gyűlésen való megjelenése és hat harangavatási eseményen való részvétele van feltüntetve. Le van írva, hogy miért hívták össze ezeket az alkalmakat, kik vettek részt rajta, milyen szerepet töltöttek be a püspök munkásságában.

Az utolsó fejezetben arról írtunk, hogy hogyan került vissza az elszakított magyar református kisebbség az I. bécsi döntés következtében a magyarországi anyaegyházhoz. Hogyan reagálta le ezt a gyülekezet, valamint a Csehszlovák állam. Itt írtunk az államhatóság akciójáról, melyet Munkács és Oroszveg ellen hajtott végre és annak a következményeiről. Ismertetjük, hogy

milyen lépések követték ezt az eseményt a püspök részéről, a visszavonulását és búcsúját gyülekezetétől. Életének utolsó éveit is felvázoltuk egészen haláláig, valamint ismertettük, hogy Kovács József töltötte be utána a lelkeszi tisztséget a munkácsi református gyülekezet élén. A fejezet végén pedig a püspök, mint zsinati atya jellemzése található meg.

A dolgozat megírása alatt megtudtuk, hogy abban az időben az elszakított magyar református kisebbségnek akkor nagy nehézségek között kellett fenntartania egyházát. Ismertettük a komolyabb problémákat, melyet az egyháznak a Csehszlovák állam keretein belül kellett elszenvednie, illetve erre milyen megoldást talált.

Úgy véljük, hogy a kutatás e témakörben még folytatható, hiszen még nem sikerült részletesen feltárni a munkát. A továbbiakban feltárhatjuk a munkácsi gyülekezet leányegyházait és a püspök hozzájuk kapcsolódó tevékenységeit, valamint részletesebben bemutatásra kerülhetnek azok a közéleti és egyházi tevékenységei melyek a munkában nem lettek feltüntetve. A továbbiakban a sajtótermékek mellett levéltári és szakkönyvi adatokra is támaszkodhatunk.

РЕЗЮМЕ

У роботі предствалено життя Закарпатської реформатської церкви через деякі життєві події єпископа Бели Бертока. У ньому зображені причини утворення єпархії та жорстокі боротьби в чехословацький період. Робота складається з п'яти розділів, які ведуть нас через життя єпископа.

У першому розділі ми описуємо його пасторську діяльність під час Першої світової війни аж до мирного договору, укладеного в Сен-Германі 10 вересня 1919 р., коли територія сучасного Закарпаття потрапила під владу Чехословацької держави. Після цього описано, як жили тодішні угорські реформатори в чужій державі, відірвані від материнської землі, та обставини, в яких утворилася Закарпатська реформатська єпархія та як на це відреагував єпископ Бела Берток.

У другому розділі ми описано, якими були стосунки між церквою та державою. Зокрема, як реформатські угорські парафії намагалися діяти всередині держави, стикаючись з численними перешкодами. Ми зазначили, що спочатку громади не отримували державної допомоги, та причину цього. Також було запроваджено синод Лейвої, де єпископ Бела Берток відстоював права своїх парафій.

У наступному розділі описується створення та діяльність благодійних та інших установ. Тут представлено початок внутрішньої місійної роботи у парафії, потім Мукачівський реформатський дім та дитячий будинок, короткий опис Виноградівського дитячого будинку, та дитячого будинку Берток, друкарня «Кальвін» та видача календаря «Любов» (Szeretet Naptár) і журналу «Любов» (Szeretet Lap). Також описана реформатська духовна семінарія Лошонці, обставини створення цих установ та причини, за якими вони були створені. В розділі більш детально описано про створення та труднощі роботи друкарні «Кальвіна», а також про створення, відкриття та утримання Реформатської духовної семінарії Лошонці.

У четвертому розділі ми представляємо громадську діяльність, до якої був залучений єпископ. Описані конференції, збори та події освячення дзвонів, на яких він виступав. У роботі описані зокрема вісім конференцій, вісім зборів та 6 подій освячення дзвонів, на яких єпископ брав участь.

В останньому розділі описано, як розірвана угорська реформатська меншина повернулася до угорської материнської церкви в результаті Першого віденського рішення і як на це зреагувала громада і Чехословацька держава. Описані дії державної влади проти Мукачева та Росвигова та їх наслідки. Ми описуємо кроки, які послідували за цією подією з

боку єпископа, його відставку та прощання зі своєю громадою. Також описано останні роки його життя до самої смерті і про те, що його посаду займав Йозеф Ковач.

Під час написання роботи ми дізналися, що довелось робити у той час розірваній угорській реформатській меншині, щоб утримувати свою церкву. Описали більш серйозні проблеми, які церква мала зазнати в рамках Чехословацької держави, і те, яке рішення вона знайшла на ці проблеми.

Ми вважаємо, що дослідження з цієї теми все ще можна продовжувати, оскільки робота ще не повністю розглянута. У подальшому ми можемо дослідити дочірні церкви реформатської громади Мукачева та пов'язану з цим діяльність єпископа. Надалі, окрім продукції преси, ми також можемо покладатися на архівні дані та дані підручників.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

Publikálatlan források:

1. Munkácsi református egyházközség jegyzőkönyve, kézirat

Korabeli sajtótermékek:

2. Prágai Magyar Hírlap:

Második évfolyam, 252. szám. Prága, 1923. 05. 01.
Második évfolyam, 261. szám. Prága, 1923. 05. 13.
Második évfolyam, 282. szám. Prága, 1923. 06. 09.
Második évfolyam, 292. szám. Prága, 1923. 06. 22.
Második évfolyam, 295. szám. Prága, 1923. 06. 26.
Második évfolyam, 330. szám. Prága, 1923. 07. 06.
Harmadik évfolyam, 19. szám. Prága, 1924.01. 11.
Harmadik évfolyam, 243. szám. Prága, 1924. 10. 24.
Harmadik évfolyam, 285. szám. Prága, 1924. 12.16.
Harmadik évfolyam, 559. szám. Prága, 1924. 05. 16.
Harmadik évfolyam, 667. szám. Prága, 1924. 09. 26.
Harmadik évfolyam, 680. szám. Prága, 1924. 10. 11.
Harmadik évfolyam, 251. szám. Prága, 1924. 11. 05
Hetedik évfolyam, 24. szám. Prága, 1928. 01. 29.
Nyolcadik évfolyam, 124. szám. Prága, 1929. 06. 02.
Nyolcadik évfolyam, 237. szám. Prága, 1929. 10. 18.
Kilencedik évfolyam, 219. szám. Prága, 1930. 09. 25.
Kilencedik évfolyam, 285. szám. Prága, 1930. 10. 14.
Tizedik évfolyam, 145. szám. Prága, 1931. 006. 27.
Tizedik évfolyam, 247. szám. Prága, 1931. 10. 30. Tizedik
évfolyam, 284. szám. Prága, 1931. 12. 13. Tizenegyedik
évfolyam, 154. szám. Prága, 1932. 07. 09. Tizenegyedik
évfolyam, 181. szám. Prága, 1932. 08. 10. Tizenegyedik
évfolyam, 186. szám. Prága, 1936. 08. 17. Tizenkettedik
évfolyam, 96. szám. Prága, 1933. 04.26. Tizenkettedik
évfolyam, 159. szám. Prága, 1933. 07. 06. Tizenkettedik
évfolyam, 191. szám. Prága, 1933. 08. 24. Tizenegyedik
évfolyam, 174. szám. Prága, 1935. 08. 01. Tizenegyedik
évfolyam, 189. szám. Prága, 1935. 08. 20.

- Tizennegyedik évfolyam, 261. szám. Prága, 1935. 11. 15.
- Tizennegyedik évfolyam, 287. szám. Prága, 1935. 12. 20.
- Tizenötödik évfolyam, 291. szám. Prága, 1936. 12. 20.
- Tizenhetedik évfolyam, 90. szám. Prága, 1938. 04. 20.
- Tizenhetedik évfolyam, 25. szám. Prága, 1938. 11.04.
3. Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok:
Negyvenkilencedik évfolyam, 46. szám. Budapest, 1906. 11. 11.
Ötvenhetedik évfolyam, 18. szám. Budapest, 1914. 05. 03.
4. Szatmár-Németi:
Kilencedik évfolyam, 44. szám. Szatmár, 1905. 07. 02.
5. Ung:
Ötvenkettedik évfolyam, 9. szám. Ungvár, 1914. 03. 01.
6. Szatmár Megyei Est:
Második évfolyam, 24. szám. Szatmár-Németi, 1904. 03. 25.
7. Határszéli újság:
Tizenötödik évfolyam, 43. szám. Beregszász, 1922. 05.
8. Amerikai Magyar Reformátusok Lapja:
Huszonnegyedik évfolyam, 24. szám. Pittsburgh, 1923. 06. 16.
Tizenhetedik évfolyam, 45. szám. New York, 1916. 11. 04.
9. Dunántúli Protestáns Lap:
Huszonnegyedik évfolyam, 31. szám. Pápa, 1923. 08. 05.
10. HÉT:
Huszonkilencedik évfolyam, 42. szám, 1984. 10. 12.
11. Napi Hírek:
Évfolyam és szám nélküli. Budapest, 1938. 11. 10.
Évfolyam és szám nélküli. Budapest, 1939. 01. 09.
Évfolyam és szám nélküli. Budapest. 1939. 09. 28.
12. Békésmegyei közlöny:
Hatvanötödik évfolyam, 91. szám. Békéscsaba, 1938. 04. 24.
13. Felvidéki Magyar Hírlap:
Második évfolyam, 52. szám. Budapest, 1939. 03. 04.
14. Ellenzék:
Hatvankettedik évfolyam, 155. szám. Kolozsvár, 1941. 07. 09.
15. Óslakó:
Ötödik évfolyam, 4. szám. Munkács, 1942. 02. 01.

16. Református Egyház és Iskola:

Ötödik évfolyam, 22. szám. Nagykapos, 1925. 05. 31.

Ötödik évfolyam, 25. szám. Nagykapos, 1925. 06. 21.

Ötödik évfolyam, 29. szám, Nagykapos, 1925. 07. 19.

Ötödik évfolyam, 31. szám. Nagykapos, 1925. 08. 02.

Ötödik évfolyam, 36. szám. Nagykapos, 1925. 09. 06

Ötödik évfolyam, 38. szám. Nagykapos, 1925. 09. 20.

Ötödik évfolyam, 39. szám. Nagykapos, 1925. 09. 27.

Hatodik évfolyam, 25. szám. Nagykapos, 1926. 06. 20.

Hetedik évfolyam, 2. szám. Nagykapos, 1927. 01. 09.

Hetedik évfolyam, 10. szám. Nagykapos, 1927. 03. 06.

Hetedik évfolyam, 23. szám. Nagykapos, 1927. 06. 05.

Hetedik évfolyam, 28. szám. Nagykapos, 1927. 07. 10.

Hetedik évfolyam, 33. szám. Nagykapos, 1927. 08. 14.

Hetedik évfolyam, 34. szám. Nagykapos, 1927. 08. 21.

Hetedik évfolyam, 40. szám. Nagykapos, 1927. 10. 02.

Hetedik évfolyam, 43. szám. Nagykapos, 1927. 10. 23.

Hetedik évfolyam, 45. szám. Nagykapos, 1927. 11. 06.

17. Napló:

Első évfolyam, 13. szám. 1933. 10. 18.

18. Nyírségi Virrasztó:

Ötödik évfolyam, 22. szám. Nyíregyháza. 1941. 10. 15.

19. Sárospataki Füzetek 1997-2017

Tizenharmadik évfolyam, 2. szám. Sárospatak, 2014.

MELLÉKLET

1. Melléklet. 1937-ben készült kép a munkácsi Szeretet-Árvaházról

Forrás: Szőke Szabolcs a Munkácsi Református Egyházközség gondnokának tulajdona

2. Melléklet. 2014-ben készült fotó a Szeretet-árvaházról

Forrás: Szőke Szabolcs a Munkácsi Református Egyházközség gondnokának tulajdona

3. Melléklet. Árvák csoportja

Forrás: Szőke Szabolcs a Munkácsi Református Egyházközség gondnokának tulajdona

4. Melléklet. 2019-ben készült fotók Bácsy Gyula és felesége sírjáról

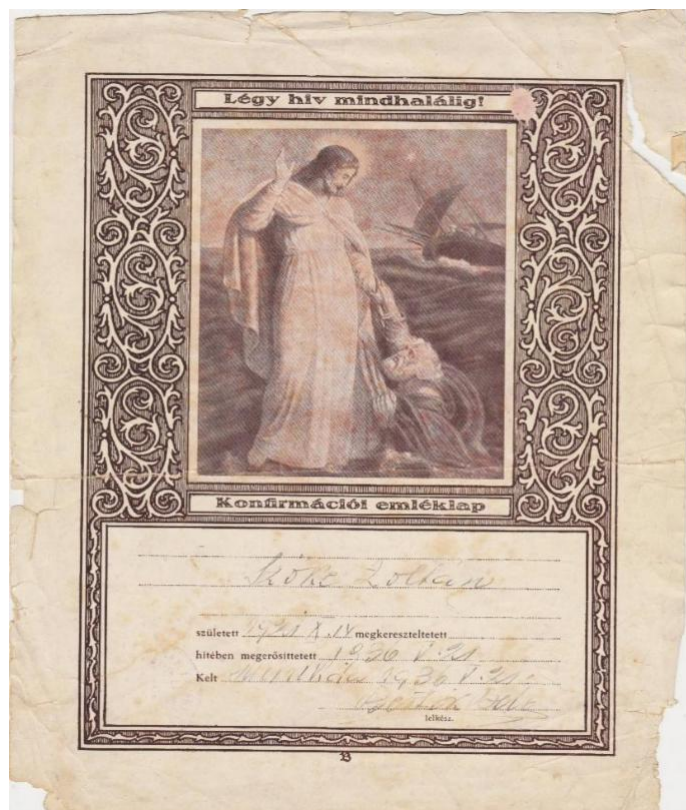
Forrás: Szőke Szabolcs a Munkácsi Református Egyházközség gondnokának tulajdona

5. Melléklet. Bertók Béla és a konfirmandusok

Forrás: Szőke Szabolcs a Munkácsi Református Egyházközség gondnokának tulajdona

6. Melléklet. Konfirmációs lap Bertók Béla aláírásával

Forrás: Szőke Szabolcs a Munkácsi Református Egyházközség gondnokának tulajdona

7.Melléklet. 2019-ben készült fotó Bertók Béla sírjáról

Forrás: Szőke Szabolcs a Munkácsi Református Egyházközség gondnokának tulajdona

Ім'я користувача:

Моца Андрій Андрійович

Дата перевірки:

18.05.2021 00:10:11 EEST

Дата звіту:

18.05.2021 00:22:22 EEST

ID перевірки:

1007900743

Тип перевірки:

Doc vs Internet

ID користувача:

100006701

Назва документа: BallaTünde_BA_szakdolgozat_2021

Кількість сторінок: 49 Кількість слів: 13863 Кількість символів: 106580 Розмір файлу: 1.56 MB ID файлу: 1007993798

0.27% Схожість

Найбільша схожість: 0.27% з Інтернет-джерелом (<http://genius-ja.uz.ua/images/files/fulop-gabordiplomamunka.pdf>)

0.27% Джерела з Інтернету

1

Сторінка 51

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0%

Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

1

